

Kocs Irén

DIÓSZEGHY LÁSZLÓ ÉS A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM, 1934–1943

Diószeghy László Sepsiszentgyörgyön született, 1877. június 19-én. Édesapja rézműves volt, öt gyermekét nevelte. Tanulmányait szülővárosában, a polgári fiúiskolában kezdte, annak négy osztályát befejezve édesapja az egyik testvéréhez, egy jó nevű dekorációfestőhöz küldte tanulni, Bräilára. Onnan két év múlva megszökött, és Budapestre került. Sok szenvedés után előbb a Nemzeti Szalonban, egy év múlva már a Múcsarnok egyik nemzetközi tárlatán állított ki, ahol a sajtó szép jövőt jósolva konferálta be. Ezután a müncheni festészeti akadémián tanult, ahol újra sikerült felhívnia magára a figyelmet.¹ Német mesterei Arnold Böcklin és Ludwig Herterich voltak. Tanulmányainak befejezése után Budapesten helyezkedett el, és újból részt vett a Múcsarnokban rendezett kiállításokon.² 1904-ben megnősült. Két leánya született. 1907-ben döntő fordulat állt be életében. Egyrészt egy Aradon rendezett kollektív tárlata nagy erkölcsi és anyagi sikereket hozott, másrészt pedig meglátogatta az Arad megyében dolgozó bátyját. Megragadta a vidék szépsége, valamint lepkefaunájának gazdagsága, és elhatározta, hogy Borosjenőn, a vidéki kisvárosban telepedik le. Ettől kezdve megszakítás nélkül Borosjenőn élt. Hosszas betegség után itt is halt meg, 1942-ben, holttestét a borosjenői temetőben hantolták el.³ Tiszteletére 2007. szeptember 22-én avattak emléktáblát a helyi református templomban.

Táj- és arcképeket, valamint templombelsőket festett.⁴ Aradon és Temesváron egyéni vagy néhány festőtársával közös kiállításokat rendezett. Az eladott festmények árából biztosította a család megélhetését.⁵ Festményei Magyarországra, Angliába, Egyiptomba, sőt Argentínába is eljutottak. Legtöbb festménye Borosjenőn (37) és Aradon, magántulajdonban található. A Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében egy ifjúkori olajfestménye látható, mely Horváth Elek zeneiskolai tanárt ábrázolja, és három tájkép-akvarellje.

Diószeghy László a tudomány számára mint lepkész vált ismerté. Bár autodidakta volt, nevét szakmai

körökben kezdettől fogva számon tartották. Nagyon korán, már diákévei alatt elkezdte a lepkék szakszerű gyűjtését, preparálását és feldolgozását. Kapcsolatot tartott a kor kiváló szakembereivel, Hans Rebellel, a bécsi természettudományi múzeum igazgatójával, Heinrich Kolarral, a makrolepidopterák szakértőjével, Brisbane C. S. Warrennel, a londoni British Museum igazgatójával, Lionel Walter Rothschilddal, aki a világ legnagyobb magánlepkegyűjteményét állította össze, Schmidt Antallal, a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum természettudományi osztályának vezetőjével, akivel évekig együtt jártak a Retyezátra, Aristide Caradja akadémikussal, a román lepidopterológusok legkiemelkedőbb személyiségével, Adriano Ostrogovichcsal, Barta Viktorral, báró Liphthay Bélával, gróf Teleki Jenővel és másokkal.⁶ Munkáit kezdetben főleg a *Rovartani Lapok* közölte, ez azonban sajnos a háború alatt megszűnt, így később a nagyszombati *Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften* évfolyamaiban jelentek meg.

Becslések szerint munkássága alatt több mint 40 000 lepkét gyűjtött. A diákévei alatt gyűjtött példányok a budapesti Magyar Természettudományi Múzeumban vannak. Jelentős Diószeghy-anyagot őriz a londoni British Museum, a bécsi Naturhistorisches Museum, a bukaresti Grigore Antipa Múzeum. A legnagyobb példányszámú anyagot egy 1931-ben kötött szerződéssel szülővárosa múzeumának adományozta.⁷

*

A Székely Nemzeti Múzeum igazgatója és vezetője számos levelet váltott az intézményhez közel álló külső munkatársakkal. A lepidopterológus Diószeghy László a Székely Nemzeti Múzeum legjelentősebb két világháború közötti munkatársai közé számított. Diószeghy László 1930. június 23-án keresi meg először, levélben, a múzeum igazgatóját, Csutak Vilmost, és felajánlja a szolgálatait közössége intézményének. 1930–1932 közötti vonatkozó levelezését a múzeum

¹ KOCS I. 2002, 92.

² SZÉKELY Z. 1955, 87.

³ CĂPUȘE, I. – KOVÁCS, AI. 1987, 9.

⁴ BALOGH E. 1955, 90–91.

⁵ KOCS I. 2002, 93.

⁶ CĂPUȘE, I. – KOVÁCS, AI. 1987, 8–10.

⁷ KOCS I. 2002, 104.

fennállásának 125 éves jubileumára megjelent *Emlékkönyvben* publikáltam.⁸ Jelen közlés az 1933. utániakat teszi nyilvánossá, valamint a lepkegyűjtemény Sepsiszentgyörgyre szállításához kapcsolódó további leveleket, a második világháború végéig.

A korszakhatárt az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1933. évi vidéki vándorgyűlése indokolja: ezt Sepsiszentgyörgyön tartották, lényegében a Székely Nemzeti Múzeummal közös szervezésben. A vándorgyűlés jó alkalomnak bizonyult az egyes szakemberek találkozására, és a megbeszéléseknek is köszönhetően újraindulnak a nagy gazdasági válság kezdetén megszakadt ún. székelyföldi kutatóutak, a második magyar komplex természettudományos regionális program, amelynek megvalósításához a múzeumra támaszkodva az erdélyi természettudományos szakemberek jelentős részét mozgósították. 1934 júliusában a Hargitára szervezték meg az első újabb csoportos kiszállást.⁹

Diószeghy szerint ez a hargitai gyűjtőút rovarászati szempontból túl későn van, inkább június 20. táján Szentgyörgyre jönne, és a környéken gyűjtené, így nyugodt lelkiismerettel menne a Hargitára, „akár lesz, akár nem siker” (1). A múzeum anyagi gondokkal küzd, ezért Diószeghy nem akarja elfogadni a kiszálláshoz felajánlott anyagi segítséget, inkább lemond a hargitai gyűjtőről, de Csutak kéri, hogy még egyszer gondolja át, talán a gyűjtésnél is fontosabb maga a találkozás, amely kapcsolatokat, terveket alakít majd, és így ezerszer többet ér a múzeumnak, mint párszáz lepkefaj (2–3). A lepkész végül utolsó percben, július 3-án jelzi táviratban, hogy mégis jön: „Mégis megyek, küldj táviratilag pénzt.”¹⁰

Következő évben, 1935-ben a Dél-Hargitán gyűjtöttek a múzeum belső és külső munkatársai, de Diószeghy nem vett részt, egészségi és anyagi okok miatt. Csutak még az év utolsó napján írt neki. Sajnálatát fejezi ki benne, hogy nem tölthettek együtt néhány kedves napot, de reméli, hogy a következő esztendőben pótolják a Hargitán vagy a Kászonokban (4).

A levelezés a közös gyűjtőprogramon kívül sajátosabb muzeológiai kérdésekre is kiterjedt. Ekkor már évtizedek óta, állandó szakember hiánya ellenére is jelentősen gyarapodott a sepsiszentgyörgyi múzeum természettudományi osztálya. Az adományok és külső munkatársak gyűjtései során apránként annyira felhalmozódott az anyag, hogy új tárolószekrényekre volt szükség. 1935-ben a székelyföldi kutatóutak egyik fő szervezője, a rovartanos Köntzei Gerő szorgalmazására és faanyagából készítették a dicsőszentmártoni Raffay Ferenc asztalossal 20 rovardobozt a Székely Nemzeti Múzeum részére. Diószeghy lelkes

embernek, de dilettánsnak tartotta Köntzeit, és kérte Csutakot, hogy az új dobozokba az ő állatai kerüljenek, hiszen egy tudományos gyűjteményről van szó, számos általa leírt típussal (5). A félreértések és sértődések elkerülése végett Csutak elvárja Diószeghytől, hogy felajánlásának megfelelően ezt az ügyet ő beszélje meg Köntzeivel (6).

A természettudományi osztály 1933-ban szépen fellendülő gyarapítása 1936-ban, Csutak Vilmos váratlan halála után is folytatódott: „nemhogy megszüntetni, de továbbra is előbbre vinni van szándékomban; éppen mert Ő alatta kezdtünk el, emlékének áldozunk, ha azt tovább folytatjuk” – írta Köntzei Gerő 1936. május 26-án. A múzeum egyesületszerűen szervezett pártoló tagság útján próbált forrást biztosítani fenntartásához, programjaihoz, Diószeghy is tizennyolc „előfizető tagot” gyűjtött össze, és elküldte Felszeghi István ügyvezető igazgató-örnek a befolyt pénzösszeget. Ugyanakkor jelezte, hogy részletesen be fog számolni a lepkegyűjtemény gyarapodásáról (7–8) – megegyezés alapján az 1931-ben a múzeumnak adományozott Diószeghy-gyűjtemény feldolgozásra továbbra is Borosjenőn maradt.

1938-ban Herepei János lett a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, és rákérdezett annak 1931. május 11-én kelt ajándékozási levelére (9). Diószeghy nem válaszolt, ezért Fadgyas Anna, a múzeum titkárnője is levélben kereste meg, többek között felajánlva egy közvetett anyagi segítséget (10). Két-három darab „szép magyar tárgyú festményt” kért: mivel közeleg a karácsony, biztosan lenne vevő rá. Diószeghy azonban egészségügyi okokból késlekedett a válaszadással, bizonyos fokig lebénult a keze (11). A még Felszeghi Istvánnak megígért beszámoló a lepkegyűjtemény állapotáról így csak 1939 végére készült el, többek között azért is, mert a gyűjtemény az ajándékozás óta sokezer példánnyal gyarapodott (12). Herepei válaszként azt a jó hírt küldhette (13), hogy már van múzeumra a természettudományos gyűjteménynek, Szabó József személyében. Diószeghy ennek joggal örvendett (14). Herepei 1940. áprilisában az 1939. évi igazgatói beszámolóban a gyűjteményre vonatkozó fejezetét is elküldte ezt követően Borosjenőre.¹¹ Ebben felhasználta a lepkész 1939. december 28-án kelt levelének egyes részleteit is (15).

1940-ben, a 2. bécsi döntés után Borosjenő Romániában maradt. A levelek csak részben érkeztek célba, részben elkallódtak a postán. A megérkezőkből nagyon zűrzavaros időszak rajzolódik ki. A körülményekre való tekintettel Diószeghy úgy döntött, hogy még életében átadja a gyűjteményt a múzeumnak, és kérte Herepeit, küldené el Szabó Józsefet Borosjenőre, hogy

⁸ Uo. 91–124.

⁹ WOLF T. 2002, 45.

¹⁰ Uo. 68–69.

¹¹ HERPEI J. 2004, 63–65.

„személyes irányítást” biztosíthatson a hazaszállítást és a gyűjtés folytatását illetően (16). A kiküldetés sajnos nem sikerült, mert Szabó ekkorra már Kolozsváron tartózkodott, betegen (17), és később sem, mert időközben pedig behívták katonának.

Diószeghy hazajövetelének és a gyűjtemény hazaszállításának az ügye kálváriába torkollott (18). Mivel Diószeghy vejét, Zahoránszky Józsefet (21) Nagyváradra helyezték, a lepkész úgy döntött, hogy ő is oda fog menni. Szerette volna a gyűjteményt is magával vinni, és ha nem ez sikerülne, akkor báró Solymossy Tiborra bízni, hogy gondozza az elszállítást (19). Herepeinek az volt a kérése, hogy időben tudassák velük az átköltötés időpontját, hogy a szükséges hivatalos lépéseket megtegyék (20, 22). Legelőször Török Andornak, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányi elnökének írt, és kérte, hogy sürgősen tudassa vele, vajon az erdélyi képviselők közül ki van még Budapesten, kihez fordulhatna a gyűjtemény hazaszállításának érdekében (23). Ezt követően Apor Pétert, Háromszék vármegye főispánját kereste meg az ügyben (24), Csáky István magyar külügyminisztert (25) és Varga József magyar kereskedelemügyi minisztert (26).

Diószeghy 1941. januárjában úgy határozott, hogy mégis inkább haza, Sepsiszentgyörgyre költözik (27). Herepei a fordulatnak természetesen megörült, hiszen így továbbra is ő rendezhette volna az értékes gyűjteményt (28). Ennek hazaszállítására Nagyszalontáról Sepsiszentgyörgyre még 40%-os fuvardíjkedvezményt is sikerült közben biztosítani (29, 30, 33). A levelek azonban nagy késéssel érkeztek, és az amúgyis beteg Diószeghy a bizonytalanság, tanácstalanság miatt „letargikus” állapotba került (31). 1941 februárjára egy kissé javult a helyzet, úgy tűnt, hogy a lepkész hivatalosan repatriálhat, „feljegyeztették magukat az optáláshoz”, és megkezdte a szükséges előkészületeket (32). Közben Diószeghy Piroska, nagyobbik lánya Herepeit arra figyelmeztette, hogy a lepkegyűjtemény Romániából Magyarországra való áthozatala ügyében Hóman kultúrminiszter úrhoz forduljanak (34). Az már március 26-án megküldi a választ: nem kifogásolják, de forduljanak a román nemzetgazdasági minisztérium exportszabályzó osztályához. Mivel ezzel szemben a Diószeghy hazatelepése ügyében semmilyen előrelépés nem történt, Zahoránszky József, a művész veje ekkor a magyar belügyminisztériumhoz fordul a hazatérési engedély megadása végett. A sepsiszentgyörgyi református egyházközségtől Diószeghy születési bizonyítványát kéri, Herepeitől pedig, hogy küldjön egy átiratot, amelyben feltünteti, hogy a lepkegyűjtemény a múzeum tulajdona (35). Herepei megírta a kérést (36), és a fejlemények felől érdeklődött Zahoránszkytól.

A múzeum is minden követ megmozgatott az ügy érdekében, Gyárfás Bálint miniszteri tanácsosnak írtak, hogy a beadott kérést „pártfogolja” (37).

1942. február 18-án Borosjenőn elhunyt Diószeghy László (38, 39, 40, 41), gyermekei nem vehettek részt a temetésen. Nán Károlyné, Diószeghy lánya így írt Herepeinek március 13-án: „...Szívükből jövő részvétsoraieért fogadja hálás köszönetemet. Megrendülten vettem tudomásul szegény jó Édesapám halálhírét, s még az sem engedtetett meg nekünk, gyermekeink, hogy legalább a temetésén ott lehessünk. Egyedül az vigasztal, hogy szegény sokat szenvedett Édesanyám most már köztünk lehet...” Herepei Koréh Ferencnek, a *Székely Nép* munkatársát kérte meg, hogy a lap „méltó helyén” közöljenek „néhány sornyi megemlékezést néhai Diószeghy Lászlóról” (42). A gyűjtemény Borosjenőn maradt, báró Solymossy Tibor felügyelete alatt. „Tessék nyugodt lenni, ha a házat elvették a katonák, báró Solymossy mocraei kastélyába ígérte vitetni. Ő meg is tartja ígéretét” – írta Diószeghynek Herepeinek 1943. január 25-én. Solymossy is már 1942-ben beadvánnyal fordult a közgyűjtemények országos főfelügyelőjéhez, Pasteiner Ivánhoz, közbenjárását kérve a magyar külügyminisztérium felé „a Diószeghy-féle lepkegyűjtemény és tartozékai Magyarországra átszállítása tárgyában”, de ott sajnos egyelőre nem tettek hivatalos lépéseket. „...a szóbanforgó lepkegyűjtemény kihozatala iránt nem szándékszik egyelőre hivatalos lépéseket tenni, mert féltő, hogy román részről jóval nagyobb értékű ellenszolgáltatást kívánnának...” – írta a külügyminiszter 1942. szeptember 1-jén –, Romániában letiltottak „mindennemű kiszállítást”.

Herepei ekkor, 1943. július 10-én, a közgyűjtemények országos főfelügyelőségén keresztül előbb a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterhez (43), majd augusztus 30-án Ghitz Jenő külügyminiszterhez fordult segítségért (46). Közben Diószeghynek jelezte Herepeinek, hogy a szoba, ahová a gyűjteményt raktározták, még mindig báró Solymossy pecsétjével van lezárva, de hogy belül mi van, arról senki sem tud semmit, mindketten aggódnak a gyűjteményért, féltő, hogy a múzeumbogár, moly tönkreteszi (44, 45). Herepei utoljára a Kelet Nemzetközi Szállítási Irodánál tájékozik: „kérjük szíves felvilágosításukat, hogy vajon az eltelt idő óta semmi lehetőség nem kínálkoznék a szállítmány áthozatalára”. A szállítási iroda válaszként arra kérte, hogy értesítsék, „kivel kell érintkezésbe lépni, tekintettel arra, hogy Diószeghynek Önagysága már átköltözött Magyarországra”. Herepei azonban csak abban az esetben adna megbízást, ha a szállítót vállalat vállalja, hogy sértetlenül áthozza a gyűjteményt a határon (47). A kísérletek egyelőre a háborús események miatt függesztődnek fel.

A háború után a hazaszállítás ügye annyiban javul, hogy Sepsiszentgyörgy is újra Romániához tartozik. 1945-ben Kovács László sepsiszentgyörgyi evangélikus lelkész a múzeum megbízásából Borosjenőn megtekintette a gyűjteményt, és jelentést tett annak állapotáról.¹² Még ugyanabban az évben Lönhardt Mikós borosjenői ékszerészt bízták meg a lepkegyűjtemény felügyeletével. Diószeghy özvegye is mind gyakrabban sürgette megint a gyűjtemény hazaszállítását.¹³ Ez végül csak 1948. október 13-án sikerült a múzeumnak (163 dobozban mintegy 25 129 példány),¹⁴ és sajnos a szakszerűtlen tárolás miatt addigra a gyűjtemény részleges károsodást szenvedett (kb. 2000 példány tönkrement).¹⁵

Jelenleg a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő anyag, melyet 1915–1941 között gyűjtött, 2080 fajhoz tartozó több mint 23 000 példányt foglal magába. A gyűjtemény a lepkék gazdag faj- és egyedszáma miatt tudományos szempontból igen értékes. A lelkiismeretes és következetes gyűjtőmunka által Diószeghy Lászlónak sikerült a tudományra új fajokat és állatföldrajzi szempontból jelentős ritkaságokat gyűjtenie. Fajgazdasága mellett Diószeghy László gyűjteménye a lelőhelyek (60 hazai és 14 külföldi) változatossága miatt is roppant értékes dokumentuma a térség lepkefaunájának. A lelőhelyek közül első helyen Borosjenőt említhetjük (az anyag 60%-a), utána a Retyezát-hegységi példányok következnek (az anyag 25%-a). Gyűjtött még a Béli (Codru)- és a Hargita-hegységben, a Berecki-havasokban, Szovátán, Rétyen és Sepsiszentgyörgyön is. Borosjenőn és a Retyezát-hegységben végzett alapos lepkészeti kutatásai Közép- és Kelet-Európa egyik jelentős szaktekintélyévé emelték.¹⁶ A gyűjteményt 1963-tól dr. Kovács Sándor, a Székely Nemzeti Múzeum munkatársa és dr. Căpușe Iosif bukaresti lepkész dolgozták fel és katalogizálták.

1934

1.

Diószeghy László Csutak Vilmosnak
Borosjenő, 1934. május 30.

Kedves Vili!

A napokban meglátogatott Aradról négy jó barátom, közöttük Nagy Laci is, akit a hozzám eljuttatott *Székely Nép* 20. számában megjelent, velem igen melegen foglalkozó cikk¹⁷ szerzőjeként gyanítottam meg. Bevallotta, hogy nem Ő, hanem Te írtad azt a meleg méltatást! Hát tudod, Vilikém, már legiója azoknak a magyar és külföldi lapoknak, amelyek hol a festővel, hol a tudóssal, vagy egyszerre mindkettővel foglalkoztak, de egyikre sem

voltam olyan büszke, mint az én drága kis szülővárosom öreg lapjában megjelent meleg hangú, szeretetből fakadt kis cikkel! Valahogyan úgy van ezzel az ember, mint a Szülőföld kenyerével, amelyhez hasonló jót sehol, kerek e világon sehol sem eszik – ha onnan eltépte a sorsa! Édesebb a barna kenyér ott, mint bárhol a legjobb kalács! Benne van a hazai rög fel nem mérhető drágsága, a hazai Nap kalászérlelő szentsége, a székely kezek áldó simogatása, munkája. Köszönöm, Vilikém ezt a nagy örömet, ezt a hazulról jött méltatást, amely a Ti lelketeken ment keresztül – hiszen Nagy Laci bárhogy is mossa a kezét, Ő kellett beszámoljon neked az aradi méltatásokról, és Te öntötted melegen lüktető gondolatokba! Köszönöm, ismételtelen köszönöm a szeretetből jött sorokat! A napokban írt Köntzei Gerő barátunk, aki, bár nem akart a Te levelednek – amelyet, mint írá, hozzám akarsz intézni – élébe vágni, mégis elárulta – talán, hogy örömet szerezzen nekem –, hogy a Hargitába tervezett kirándulásra – mint gyűjtőútra – nekem is lehetővé akarsz tenni a részvételt!¹⁸ Hát ez, ha komoly terv, nagyon szép tőled, és én bátran be is vártam volna a soraidat, *ha rendelkeznék a magam zsebéből* a szükséges anyagiakkal (ez esetben persze szó sem lehetne bárhonnai jövő segítség elfogadásáról), de amint Gerő írja, Ti akarjátok lehetővé tenni, hogy én is eljussak oda, akkor már lenne egy pár – *kizárólag csak hozzád intézett – szavam*, nagyon kérlek, hallgass meg, és csak azután gondolkozz erről a szép tervről *velem kapcsolatban!* A terv szerint ugyebár úgy július 8-án találkozánk Székelyudvarhelyen? *Hát ez rovarászati szempontból túl késő időpont!* Ha az volt 1931-ben, ma kétszeresen az! A természet és így vele a rovarvilág is *több mint két héttel előbbre* van az idén, és én nem vagyok turista! Megmászom még ma is a legveszedelmesebb csúcsot is – ha ott van valamely természettudományi *keresni válnom*, különben oda nem megyek! Én imádom a természetet, többet és szebbet látok mint bármely turista, de nem vállalkozom olyasmire – ha velem jótékonykodni akartok –, amely igen kevés kilátással kecsegtet a sikerre, ha egy messzi, előre kitolt (főleg az idén) időben kell hozzáfogjak a komoly munkához! Gerő barátom egy derék, lelkes ember, a fentieket Ő is kell tudja – és tudja is –, de, mint gazdálkodó, nem tudja másképp beosztani (úgy látszik) idejét, vagy mások is tekintetbe kell jöjjenek –, nem tudom, de én teljes őszinte leszek, és a költségeket úgy fogadom el csak, ha arra *feltétlen* kilátásom van, hogy eredményeket lehet felmutatni, amelyért érdemes nektek kiadásokat eszközölni ezekben a szörnyű nehéz időkben! Hogy ne okozzak ezzel senkinek sem gondot, ezt én úgy gondolom megoldhatóvá tenni, hogy én már legkésőbb június 20-án Szentgyörgyre érkezem, és ott meg a környéken nagyobb apparátussal indítom meg a gyűjtést, akár egyedül, akár egy ügyes fiú segítségével, úgy, hogy amikor eljön a találkozás ideje, én olyan anyaggal kell rendelkezem, amely mindenképpen reprezentálja a fáradozásokat, amelyeket én soha sem sajnállok – ha érdemes! Akkor már nyugodtabb lelkiismerettel vágathatok én is neki a Hargitának, akár lesz, akár nem siker! És hogyan gondolom el én a szentgyörgyi tartózkodást? Hát azt hiszem, ha Demeter Ferinek nem változtak meg a családi körülményei, nála is találhatok szállást, ha történetesen Szentgyörgyön kell tartózkodjak! Ezért igen szívesen ajánlok fel Feri barátomnak egy emlékképet. (Vigyázz, ezzel nem szeretném megsérteni az öreg barátomat, talán óvatosan tapogatózz!) Ha pedig – miután nyertem 15-16 napot – el kell utazzunk a Hargitába, akkor már nyugodtabb atmoszférában tehetem, és alig hinném, hogy néhány leivel is többre kerülne, én egész igénytelen tudok lenni, ha dolgozom! Rajztömböt vinnék, és alkalmam lesz néhány szép

¹² BOÉR H. 2004, 180.

¹³ Uo. 181, 202.

¹⁴ Uo. 241.

¹⁵ CĂPUȘE, I. – KOVÁCS, AL. 1987, 8.

¹⁶ Uo. 7–8, 10.

¹⁷ *Székely Nép*, 1934. május 20.

¹⁸ WOLF T. 2002, 45.

dolgot rapid papírra vetni. Érdekes székely házak, kapuk stb. érdekelnek,¹⁹ erre még gyűjtés közben is akad időm. Ha a pozíciómat nem találnád helyesnek, kérlek nyugodtan minden kertelés nélkül megírni ellenvetéseidet, sőt azt is, ha a Köntzei által előre beharangozott terved túl korai volt, és akadályok gördülnek a megvalósításhoz. Ezt jobban szeretem, mint hogy később én lássam meg, hogy gatlások árán jutottam bele a hargitai kirándulás tervébe. Megírom még azt is, hogy a Székely Nemzeti Múzeum egy újabb szekrényvel gyarapodott, amelyet tavaly állítottam be, már nagy szükségből. Hogy milyen furfangal vegyük fel ezt is a másik kettőhöz, azt ott megbeszéljük, vagy megírjátok nekem. Meg van-e nektek az Abaffi-Aigner *Magyarország Lepkéi* c. műve? Ezt az egyet, ha kell, talán tudom nélkülözni, hogy az „Utánpótlás” tudjon egy kissé boldogulni! Most szedd össze magadat, és már itt az ideje, hogy egyszer felelj is soraimra! Kis Asszonykádnak hódolatleljes kézcsók, Fiaidat és Téged melegen ölel öreg barátod:

Laci

Ui. Barátainknak meleg üdvözet!

2.

Csutak Vilmos Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1934. június 14.

Kedves Laci!

Régen megkaptam a 30-án írt kedves leveledet, de állandóan annyi dolgom volt és van, hogy képtelen voltam hamarabb írni. Ezenkívül aztán az a tény is tartóztatta a választomat, hogy pénzügyeinkben szerettem volna egy kicsit javulást látni előbb, mielőtt írok Neked. A mai tényállás tehát az, hogy ma sokkal súlyosabb és nehezebb anyagi helyzetben vagyunk és élünk, mint 1931-ben, mikor nálunk voltál.²⁰ Azért bármennyire szeretném, hogy minél tovább légy nálunk, és minél teljesebben hordozzam minden készkiadásodat, mert hiszen szentül tudom, hogy minden a Te kiszállásodra költött garasunk sokszorosan visszatérül tudományos gyűjteményanyagban, mégis meg kell Veled beszélnem teljes őszinteséggel a részemről tervezett és részemről óhajtott kiszállásod minden anyagi részét. Ezért szeretném előre tudni azt, kb. mibe kerülne nekünk a tervezett időtartamú kiszállásod hozzá, figyelembe véve azt, hogy Demeter Feri barátunk részben vendéglőben érkezik, azaz szállást és reggelit a legnagyobb készséggel ad és boldog lesz, ha ismét eljössz, és eszébe juttatod az ifonti éveitek ezerféle „jámorságait”, de már ebéddel és vacsorával nem szolgálhat, s viszont július 1-jén mi is bezárjuk itt a konviktusunkat,²¹ tehát az ebéd és vacsorád költségeit is a múzeumnak illelnék és dukálna hordoznia. Ha pedig erre a részletesebb írásra már nem lenne idő, mert későre érkeznék a levelem, akkor tájékozódásul csak azt írhatom, mint pozitívumot, hogy bármennyire fájjon nekem, és bármennyire restellem, jelenleg, most ezzel az úttal, tekintettel mintegy 60–64 000 lei adósságunkra, mi szinte kizárólag az én egyedüli gondom, nagyobb összeget nem ígérhetek meg, mint 1500 leit, mert képtelen lennék ígéretemnek eleget is tenni. Azonban fürdőjeggyel, tehát 50%-os kedvezménnyel vasutazhatnál, és bizonyára itt képeket is adhatnál el. Ezért arra kérlek, hogy ha ekkora összeg szíves fölajánlása mellett, mit távirati jelzésedre azonnal elküldenék vagy itt adnék át, szíves leszel eljönni, akkor szíveskedj azonnal hozzákezdeni a készülődéshez és akkor indulni, amikor éppen jólesik vagy tudsz, mert Demeter Feri is és én is szívesen látunk és várunk, és bizonyára nagy örömet szereznel nemcsak Gerőnek, hanem a többi természettudós barátainknak is, akikkel különben a Székelyudvarhelyen leendő találkozásunk és megbeszélésünk napját Gerő a tegnapi vett lapja szerint július

9-re tűzte ki. Én előreláthatólag hétfőn délben utazom Kolozsvárra, és 23-án, szombaton reggel leszek itthon. 24-én évről évről van. Azért kérem és várom a szíves távirati választ, hogy tudjam már elutazásom előtt a végleges elhatározásodat, és szükség esetén pénzt küldhessek. Minden egyébről majd szóval is, így arról is, hogy a *Székely Népbe* a kérdéses cikket nem én, hanem Szász Béla kedves barátunk írta, de természetesen a szívem közepéből. Igaz barátsággal öllelek, jó barátod:

Csutak Vilmos

NB. Az Abaffi-Aigner *Magyarország lepkéi* c. munkája nincs meg a múzeum tulajdonában, de jelenleg, amíg nincs megfelelő szakemberünk, nincs feltétlen szükségünk rá. Jobb, ha Te használod, mert azzal jobban jön ki a múzeum is.

3.

Csutak Vilmos Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1934. június 17.

Kedves Laci!

Tegnap megkaptam a levelezőlapodat, most az imént pedig táviratot, mivel nagyon lehangoltál és elszomorítottál. Bizonyára le fogod hangolni és el fogod kedvetleníteni Gerő barátunkat is, úgyhogy egyelőre a mai lemondó szándékodat nem is közlöm veled, mert egyáltalán nem akarom véglegesnek tekinteni. Előbb még alkudni akarok Veled. Vegyük elő a Te érveidet. Nem tartom fontosnak az idő előhaladását, júl. 9–16-táján, mint Te, mert a tervezett kirándulást nemcsak a gyűjtés mennyisége és minősége szempontjából nézem, hanem főleg abból a szempontból, hogy akik székely természettudósok vagytok, és akik jóakarói vagytok a székely nép múzeumának, azok egy hétig együtt is lesztek, és ezerféle olyan tervet megbeszéltek, és ezerféle olyan eszmét kitermeltek, ami ezerszer többet ér a múzeumunk és a székely természettudomány javára, mint párszáz ilyen vagy olyan fajtájú lepke vagy bogár. Ne vedd rossz néven tehát tőlem, az egyáltalán nem természettudóstól, hogy a kérdést nem tekintem a kevés és késői határidőre való hivatkozással elintézettnak, és ezzel szemben hidd el nekem, hogy ha már hónapokkal ezelőtt elsősorban Reád gondoltam, mint aktívus résztvevőre, még pontosabban szólva, ha egy hargitai olyan kirándulást, melynek első célja éppen a Székely Nemzeti Múzeum tudományos támogatása, Nálad nélkül nem is akartam elképzelni, akkor most sem veszem olyan könnyen csak úgy egykettőre tudomásul a Te lemondásodat. Elsősorban azért, mert nem szokásom, hogy a több hónap óta szívem alatt hordozott kedves tervemről csak így egykettőre lemondjak, másodsor pedig Téged sem úgy ismerlek, aki nem hajlanék a Gerő és az én szavamra, ha azt mondjuk, hogy jere kedves Laczi, ismerkedj össze és melegedj össze a mi, tehát a múzeumunk jó barátaival, mert ezzel a munkáddal eredményesebben szolgálod a múzeum érdekeit is, mintha a legközelebbi hargitai kirándulás idejét megvárod, aminek a terminusát azonban a jó Istenen kívül senki sem tudhatja. Azért arra kérlek, hogy mivel július 9-én, amikor Udvarhelyen találkozunk kell, még rengeteg idő van, és mivel az sincs kizárva, hogy a szívesen felajánlott 1500 leit még meg is tudom pótolni pár száz leuval, hogy legalább a készkiadásaidat fedezhessem, és mivel végül nagy szomorúságot szerezteél nekem, ha csak ezért visszavonulnál, mert én ezerféle gondom és dolgom között Neked nem tudtam olyan gyorsan és olyan kedvezően írni, mint Te szeretted volna, azért arra kérlek, vond vissza a lemondó szándékodat, és ahelyett tájékoztass teljes őszinteséggel mielőbb engem, hogy előreláthatólag tényleg mennyibe kerülne idáig és vissza a vasúti költséged, és kb. mekkora összeget kellene naponta számodra számításba vennem, hogy a kiszállásod költségeit biztosíthassam.

¹⁹ Vö. KOCS I. 2002, 92–95.

²⁰ Vö. KOCS I. 2002, 110–111.

²¹ A Református Székely Mikó Kollégium konviktsusa, ahol Csutak ellátást biztosíthatott volna az iskola igazgatójaként egyben.

Végtelenül sajnálom, hogy az anyagiak által súlyosan kötve van a kezem, de mégis remélem, hogy megérted és méltányolod a helyzetemet, meghallgatód a szívés kérésemet, elfogadod a szeretetteljes meghívásomat, és ha 20-30-án nem is, ha időközben dolog akad, de legalább július 1-jére, mikor éppen vendiaktalálkoznok lesz, szépen berukkolsz hozzánk, és 2-án mindjárt munkába állasz, s majd 7-én együtt megyünk Székelyudvarhelyre, hogy ott 8-án Geróval előértekeletet tartsunk, s 9-én az egész társasággal együtt összeállítsuk az egyhetes hargitai kiszállás pontos programját. Én különben nem veszek részt a kiránduláson, de Veletek küldeném, Reátok bíznom Csaba fiamat, aki most végzi a IV. osztályt, mint jeles diák, és akinek idei sok jó munkájáért a jutalma lenne az, hogy egy hétig Veletek lehet és a lábaitoknál ülhet... Két-három jó barátjával és osztálytársával együtt. Amint írtam sebtiben és futtában, készülök Kolozsvárra, 23-ra jövök haza, 24-én évzárónk lesz, attól kezdve mindig több időm lesz, mint most a folyton tartó és folyó vizsga alatt, tehát mindig szívesen látlak és várlak. De elsősorban kérem és várom az előzetes költségszámításodat, hogy ezután ismét levelet válthassunk, amire még mindig lesz időnk, ha Te is úgy akarsz... Igaz barátsággal öllelek, jó barátod:

Csutak Vilmos

1935

4.

Csutak Vilmos Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1935. december 31.

Kedves Laci barátom!

Régesrégóta bűnösnek érzem magamat, és most, az 1935. esztendő utolsó napján szeretnék valamit levelezekelni. Most is szívemből sajnálom, hogy a nyári hargitai kirándulásunkon nem vehettél részt, mindnyájan nagyon nélkülöztünk, és mindnyájunknak fáj, hogy nem tölthettünk együtt testvéri találkozáson néhány kedves napot. Éppen ezért – ha a jó Isten éltet – az 1936. esztendőben az lesz egyik vágyam, hogy pótoljuk a nyári mulasztásunkat, és a Hargitában vagy Kásonban²² felújítsuk s megerősítsük székely testvéri barátságunkat. Addig is szívemből kívánom, hogy a jó Isten áldjon meg az új esztendőben, tartsa meg drága egészségedet, sokszorozza meg munkakedvedet, és Téged testvéri szeretettel kérlek szépen arra, hogy tarsd múzeumunkat is, engem is baráti jóindulatodban és szeretetedben. Igaz barátod:

Csutak Vilmos

1936

5.

Diószeghy László Csutak Vilmosnak
Borosjenő, 1936. március 6.

Kedves Vili Barátom!

Mindenekelőtt is eszedbe ne jusson, hogy mert követni akarom a példádát, azért felelek ily későn becses soraidra, és csak most köszönhetem meg a hozzám intézett jókívánságaidat. Beteg voltam, és most lábbadozok ki belőle, aztán meg a nagyobbik lányom férjhezmenetele is generális gondokat okozott, hiszen szegényke Csehországba – Pozsonyba – ment férjhez egy magyar mérnökhöz, így egy éven belül mindkét lányom férjhezadása az én anyagi helyzetemben olyan feladatok elé állított, amelyeknek megoldásában magam sem igen hittem. Biztosítalak, hogy nem múlik el egyetlen nap sem, hogy úgy Rád, valamint a Múzeumunkra ne gondolnék, hiszen minden szabad percemet a gyűjtemény feldolgozására,

rendezgetésére szentelem, és mondhatom, hogy amióta odaajándékoztam és a halálom utáni sorsát biztosítottam, még nagyobb kedvvel gyarapítom, fejlesztem, mert tudom, hogy az a rengeteg fáradozás, érték nem fog veszendőbe menni, mint sok ilyen iránnyú gyűjteménnyel történni szokott... Évente legalább 1500-2000 állattal szaporodik az, és az utánam jövő nemzedék, illetve a gyűjtemény továbbfolytatója – ha ilyen lesz – olyan gazdag összehasonlító anyagot talál, hogy könnyűszerrel feldolgozhatja azt, amit ott a Székelyföldön gyűjt. Sajnos az általam begyűjtött székely anyagot nem kezelhetem külön gyűjteményképpen, erre nekem nincs módom, de minden egyes állat pontos lelőhelycím-kével lévén ellátva, ez bármikor megtehető lesz. Köntzeitől tudom, hogy már jó egynehány doboz készült el – egyelőre turfa nélkül – de a többi is már készülöben van,²³ így talán még azt is megérhetem, hogy a székelyföldi anyagom tudományos felállítását is talán magam végezhetem el... Épp ezért már most arra figyelmeztetek, hogy amihelyt a két szekrény teljesen készen áll e célra, *abba semmiesetre se engedj beletűzni olyan anyagot, amelyet én nem láttam!* Geró lelkes ember, de igazán dilettáns, és az anyaga embertelenül össze-vissza van kínozva, penészes, és nélkülöz minden olyan értéket, amelyet egy múzeumban érdemes elhelyezni. Valahogyan azt ne hidd, hogy valamely feltékenységféle mondatja ezt velem, ez igen távol áll tőlem, de ismerem a lepkéit (most is van egy sereg nálam meghatározás végett), és senkinek sem kell nagyobb tudományos képzettség ahhoz, hogy összehasonlíthassa, hogy hogyan kell egy múzeumba való gyűjteménynek kinéznie! Azt is tudom, hogy Ő a saját gyűjteményét (egyelőre legalább) nem is adja a Múzeumnak, csak „félretesz” különböző fajokat a Múzeum részére! Hát ez okos dolog lenne, ha az én gyűjteményem nem várna az ottani végleges elhelyezésre, így azt ajánlom, hogy az az anyag, amit mégis ajándékoz, azt helyezzedek el a kollégium dobozaiba, van ott hely elég erre a kis anyagra, és így a szekrények szűz dobozai maradjanak meg az én gyűjteményem majdani ott felállítására, erre úgysem igen lesz elég két szekrény sem! Tehát, jól érts meg, Vili barátom, *az új dobozokba senki bele ne tűzzön egy tűt sem*, ha azt akarjátok, hogy ezt a munkát magam végezzem el, és ne kelljen sajnálatos elhamarkodottsággal kellemetlen helyrehozhatatlanságokat elkövetnetek! Az én számos dobozom, ha felszabadul, több rovarrendnek képes helyet adni, amelyeket esetleg idővel valamely szakember épp úgy feldolgozhat, mint én az enyémet, és még a külföld érdeklődését is felkelthetik, hiszen az én állataim között számos általam leírt és a világlapokban közölt *typus* van, ami egy tudományos gyűjtemény igazi értékét képezi! Egyébként ezt az ügyet majd megbeszélem Geróval, nehogy félreértsétek, és sértődések keletkezzenek! Az én legnagyobb szekrényemben már – egy soha előre nem látható váratlan halálesetre – ott van a végrendeleti utasításom még arra is, hogy hogyan kell elszállítani a lepkéket! Mert kényes dolog az, mint a legtöbb tudományos múzeumi anyag, de ha hozzáértéssel nyúlunk hozzá, nem történhet semmi baj. Nagyon, nagyon megrendített az én drága öreg barátom Szádeczky váratlan halála. Mi állandó levelezésben állottunk, és nem egy levéllel bizonyíthatom, hogy a munkásságomat mennyire tudta értékelni. Ő is adatta elő, illetve az én gátoltságom miatt dr. Ferenczi Sándor olvasta fel az aradi Kölcsey Egyesület felszólítására írt *Lepkékről* szóló tanulmányomat, amelynek következményeképp választottak be az Erdélyi Múzeum-Egylet tagjai sorába. (Azt hiszem, ez a munkám megvan nektek is, ha jól emlékszem, egy példányt küldöttem belőle?) Dr. Czékelius Daniel, a szebeni természettudósok doyenje (lepkész) a napokban kért fel arra, hogy most, miután befejeztem a Retyezát lepkefaunájáról szóló munkámat (*Die Lepidopterenfauna des Retyezatgebirges* –

²² Tehát ekkor még nem volt egyértelmű az 1936. évi kiszállás helyszíne, vö. WOLF T. 2002, 50–53.

²³ 20 db rovardoboz készült el (kézirat: A Székely Nemzeti Múzeum Igazgatósága Köntzei Gerónek, 1937. július 22.).

Nachtrag I.), amelyből ti is kaptatok tavaly egy különlenyomatot (amelyet azonban nem nyugtáztatok), most már írjam meg a Borosjenő lepkefaunáját is, és azonnal fogjak is hozzá, hogy azzal, amit elvégezhetek, már az idei *Évkönyvükben* (*Jahrbuch*) megjelenhessen! Hát ez igen nagy örömet szerzett nekem, mert még gondolni sem mertem arra, hogy a százszok ezt kihozzák (hiszen ők csak szorosán vett Erdély határain belül eső dolgokkal foglalkoztak – e tekintetben), azonkívül az én mikroszkopikus apró lepkéimet is a saját költségeiken felküldik Bécsbe dr. H. Rebelhez, a világ ma elő legnagyobb – e tekintetben – szakértőjéhez, hogy meghatározza,²⁴ és ők is gondoskodnak a visszahozatalról, majd a kezeimhez juttatásról is, így egyetlen bani költségem nem lesz, és elérem azt, hogy ez a szép, nagy munkám is megjelenhet – még talán életemben. Ezzel a munkával tehát egy éjt-napot kitöltő izgalmakhoz jutok, és ezzel az újabb dicsőséggel ismét magasabbra emelem a gyűjteményem kontinentális értékét; hát ebben van az életem igazi értéke is – nem hiába éltem. A Székelyföld lepkefaunájáról szóló adatok összegyűjtése is folyamatban van, de olykor – mert a székelyek kezén van – szinte lehetetlennek látszik ezeket az adatokat kiadni tőlük. Hiszen már Neked is útan erről, de hát... Tudom, hogy az nehéz, igen gátolják az utánpótlást a fiatalság köréből, mégis igen róstelltem, hogy a százszok mindent elkövetnek, hogy a kidültek helyébe újjak lépjenek, és mi egyetlen lépést sem teszünk ez irányban. A természettudomány egyáltalán nem ismer különbségeket, magasabbrendűségeket a sokféle elágazó területein, és éppen ezért igen sajnálatra méltó, hogy mi, székelyek nem törekedünk minden erőnkkel, hogy a hallatlan adottságainkat megcsillogtassuk épp most, amikor a legrongyosabbak vagyunk... Nehéz lenne olyan kultúrembert szembeállítani velem, aki nehezebben keresi a kenyerét, mint én, de olyant is, akinek mindemellett olyan színes álmái vannak, mint nekem... Azt írja az én öreg dr. Czékeli barátom a napokban: „Wir alten Leben ja nur noch im Glücke unserer Kinder – und nun zu unseren lieben Schmetterlingen!” (Az öregúr Szeben város nyugalmazott főorvosa, és 77 éves! Ugyanígy írt még tavaly a drága Szádeczky bátyánk is!) Az általad kilátásba helyezett ez idei hargitai adatgyűjtő utam már most izgalmakban tart, de ismét ki kell jelentenem, hogy júliusban az elején én már nem kelek útra, nem áll arányban az erőfeszítés az eredménnyel! Olyan ez, mint amikor egy fiatal lányt heteken át izgalmakban tartja a fényes, ígéretes bál, és a vége: házi bál a – nagytatával, nagybácsival!

Sokszor, melegen üdvözöl öreg barátod:
Laci.

6.
Csutak Vilmos Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1936. március 13.

Kedves Öreg Barátom!

Nagy örömmel vettem folyó hó 6-án kelt régesrégóta vált kedves leveledet. Sietek is válaszolni reá, bár csak röviden, mert ezerféle dolgom miatt a részletes megválaszolását későbbre kell halasztanom. Nagyon megdöbbenettél szíves levelednek azzal az utasításával, hogy az új dobozokba senki bele ne tűzzön egy tűt sem, hogyha nem akarom, hogy esetleges sajnálatos elhamarkodottságunkban helyrehozhatatlan hibát csináljunk. Csak az a szíves ígéreted vigasztal, hogy „egyébként ezt az ügyet majd megbeszélésem Gerővel, nehogy félreértések és sértődések keletkezzenek”. Nagyon kérek azért, hogy szíveskedj ezt az ügyet közös barátunkkal minél

előbb és minél alaposabban megbeszélni, mert a dobozok anyagát ő adta a sajátjából, mi csak a csináltatás árát fizettük ki az asztalosnak, ő rendelte most a parafát is, valamint a tűket is, ezeknek is csak vételárát fizettük ki, vagy fogjuk kifizetni, de természetesen mind az ő biztatására és javaslatára, s különösképpen mind abban a jóhiszemű föltevésben, hogy jó és hasznos dolgot végzünk a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek a gyarapítására. Te sem mondtad soha idáig nekem, hogy a Te évtizedes közvetlen munkatársad a lepkészet terén csak műkedvelő, s mivel az én tudományom olyan messze áll a retyezáti bogaraktól és székely lepkéktől, mint Borosjenő Küküllővártól – miért ne hittem volna én mindmáig kiváló lepkésznek az én Gerő barátomat, amikor soha senkitől olyan demonstratív előadást nem hallottam az entomológiából, mint Tőle, amikor előttünk a Székely Nemzeti Múzeum jámbor nem lepkészei és nem bogarászai előtt bemutatta nagy körmével a retyezáti „paducs” (paduche) meggyilkolását. Ebből kifolyólag szíveskedj megkezdeni Gerővel a diplomáciai tárgyalásokat, mert én megígértem neki, hogy mihelyt a parafa megjön, rögtön elküldöm hozzá, s mivel a dobozok s a tűk már a kezében vannak, felteszem róla, hogy rögtön felszenteli az új dobozokat a lepkéivel és bogaraival. Nekem pedig nincs lelkierőm, hogy ebben a jóhiszemű tudós munkájában elkedvetlenítem vagy megakadályozzam. Ha szakember volnék, talán bátorságom is lenne, főleg abban az esetben, ha hitelesen megállapítottad, hogy Ő „igazán dilettáns, és az anyaga embertelenül össze-vissza van kinezva, *penészes*, és nélkülöz minden olyan értéket, amelyet egy múzeumban érdemes elhelyezni”. – Én nem lévén szakember, sem megállapítani, sem elhinni nem tudom, mert nem merem és nem is akarom. Szíveskedj azért minél előbb akcióba lépni, és a dolgot úgy beszélni meg vele, hogy abból se nekem, se közösen szeretett múzeumunknak kellemetlensége vagy pláne kára ne származhassék, mert azt laikus létemre is évek óta tapasztalom, hogy Ő lelkes ember, jóhiszemű ember, jót akaró ember és múzeumunknak kitűnő barátja. Egyebekről majd máskor írok. Szívemből örvendek, hogy végre megszólaltál, és egészséges vagy, s most is lelkesen dolgozol. Jövő levelemben részletesebben írok, most szeretettel öllelek:

Csutak

7.
Diószeghy László Felszeghi Istvánnak
Borosjenő, 1936. október 26.

Igen tisztelt Igazgató²⁵ Úr!

Már régen készülök, hogy beszámoljak a juttatott gyűjtőív sorsáról, de hosszú ideig a betegségem gátolt a gyűjtés megindításában, később, miután ez mégis lehetőségessé vált, az aláíróktól befolyó pénz igen lassú tempója hátráltatott ebben és abban is, hogy a pénzeket a postára tegyem. Nem várom már meg, míg az aláírt anyagi kötelezettség kezeimhez jut maradéktalanul, és a már eddig befolyt 1300 l., azaz egyezer háromszáz lejt postára teszem, hogy legalább ezt az összeget használhassák. Természetesen, amikor tehetem, nem mulasztom el a többit is megsürgetni – lehetőleg erőszakoskodás nélkül. Tizennyolc előfizető²⁶ gyűjtöttem eddig, tehát öten még nem fizettek, és még két biztos előfizetőt várok a napokban (gróf Teleki Jenő és báró Liphay Bélát), ha ezek eljönnek, az aláírásuk biztos, és így talán ki tudom egészíteni húszra a tagok számát. Sajnos néhányan „fenntartással” csak egy évre írták alá, de elfogadtam ezeket is, abban a reményben, hogy továbbra is megtarthatjuk, mert ezek „halálozás” esetére tették e kikötést. Ha valamennyi befut, és elküldhetem a hátrálékosok összegét is,

²⁴ Vö. CÄPUŞE, I. – KOVÁCS, AI. 1987, 8–10, 23–24.

²⁵ Tkp. csak ügyvezető igazgató-őr a Csutak halála utáni interimátus idején (csak Herepei alkalmazásával lesz újra igazgatója a múzeumnak, 1938-ban).

²⁶ A nehéz anyagi helyzetben levő múzeum olyan alapon próbált pártolói díjakat gyűjteni, hogy felajánlotta, ennek ellenében kisebb tudományos vagy tudomány népszerűsítő kiadványokat fog kihozni, melyeket a pártoló tagok ingyen kapnak meg.

akkor az egész névsort elküldöm a pontos címmel és az aláírt ívvel együtt, a végleges elszámolással együtt. Mindenesetre azon leszek, hogy ez mielőbb megtörténhessen, de – sajnos – ez nem egészen tőlem függ, mivelhogy senkit sem szeretnék erőszakosabbnak látszó nyomással elriasztani, mert azt hiszem, hogy bármikor is jönnek e pénzek, egészen jó szolgálatot tehetnek a nemes ügy érdekében. Az előfizetők részéről öten kérték az ív első lapját²⁷ (tehát az előfizetési oldal nélkül), kérem tehát az Igazgató Urat, hogy ezeket a kezemhez juttassa, hogy szétszathassam az igénylők között. Ha lélegzethez juthatok, egy hosszabb levélben szeretnék beszámolni a Székely Nemzeti Múzeumnak ajándékozott lepkegyűjtemény mai állásáról, mert az bizony (az ajándékozás óta) alaposan, sok ezer állattal szaporodott meg, és ez a folyamat csaknem nap nap után tart, úgyszintén a nehezen hozzáférhető, igen értékes szakirodalmi „tiszteletpéldányok” száma is, amelyek az én munkáimért jutnak hozzám. Addig is, amíg egy nyugodtabb atmoszféra megengedheti, hogy szegény Vili barátom után (akit minden fontosabb – a gyűjteménnyel kapcsolatos – ügyről tájékoztattam) most már Önnel is a bizalmas, leveli összeköttetést felvehetem, kérem székely-testvéries bizalmát előlegezni, és átadni meleg üdvözetemet úgy az igen becsült Igazgatótanácsnak, valamint az én személyi jóbarátainak.

Székely-testvéries üdvözléssel
Öreg barátja
Diószeghy

8.

Felszeghi István Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1936. november 3.

Hivatkozással f. évi okt. hó 26-án kelt kedves soraira, tisztelettel értesítem, hogy a tizenhárom pártoló tag által befizetett összeget szíves levelével egyidejűleg megkaptam, és a múzeum nevében hála-lásan köszönöm. Ez a beindított mozgalom az eddig befolyt díjak alapján sikerrel kecsegtet. Ezzel egy kis lélegzethez is jutunk, mert anyagilag igen szűkös viszonyok közt vagyunk, s szegény Vilmos már nem él, hogy örökké biztasson, ha aggódva intettem, hogy ne költsék, mert nincs pénz. Ilyenkor csak mosolygott, s tudtam, hogy lesz pénz. A taggyűjtést mi sem erőszakoljuk, sőt széles körben sem mozgunk, nehogy feltűnést keltsünk. Ha valaki csak egyszer ad, úgy is jó, jövőben akad más helyette. Én is bizalommal kérem, szíveskedjék múzeumunk iránt eddig tanúsított ügybuzgalmát és lelkesedését továbbra is megőrizni, s idejéhez mérten a múzeum érdekében kifejtett munkáiról tájékoztatni, mert ügyvezetőtanácsunk mindig nagy érdeklődéssel hallgatja a múzeum lelkes barátainak időközönkénti részletes beszámolóit.

Szíves sorait várva, vagyok meleg üdvözléssel:
Felszeghi
igazgató-őr

1939

9.

Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1939. szeptember 28.

Mélyen tisztelt Művész Úr!

Szentgyörgyre való hazatérésem után átadta Annuska²⁸ hozzá írott becses levelezőlapját. Hírből már ismerve mélyen tisztelt Művész Urat, örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy felszólítására

magam jelentkeztem. Ártanulmányozva még 1931. május 11-én kelt ajándékozási levelét, végtelenül jóleső érzés töltött el, hogy kiválóan értékes adományát múzeumunk mondhatja magáénak. Tudom azt, hogy gyűjteményének külső értéke sem mondható csekélynek, azonban belső értéke még ennél is nagyobb jelentőségű. Eltekintve attól, hogy egy céltudatos élet hosszú éveinek szép eredményét foglalja egybe, valószínűleg lepkéinknek olyan teljes és szakszerűen gondozott gyűjteménye található meg benne, amire múzeumunk méltó büszkeséggel gondolhat. S mint a felsorolt szakkönyvekből látom, könyvtára is olyan becses darabokat tartalmaz, amelyek szakkönyvtárunkban teljesen nélkülözhetetlenek. Mindezek mellett köszönettel tartozunk még azért is, hogy nemes jóindulata következtében nekünk ajándékozott szép gyűjteményét folytatólagosan is szaporította, s a meglévő anyagot szakavatottan rendezte és tovább is gondozta. Igaz, hogy alólírott még csak kontára sem a természeti tudományoknak, de – mint muzeológus – megbecsül minden olyan tudományt, amely kutatásokon alapulva, a gyűjtött anyagnak múzeumszerűleg való kezelését kívánja meg. Intézetünknek azonban most már van egy fiatal rendes – tanár – öre, akire, mint természetrajzosa, az állat-növény-ás-ványtár gondozása bízott.²⁹ Mindezek után, ismétlem, örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy nagyon becses soraira magam jelentkeztem, és várjam szíves utasítását, avagy kívánságát. Vagyok mélyen tisztelt Művész Úrnak őszinte tisztelője:

Herepei
igazgató

10.

Fadgyas Anna Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1939. november 7.

Kedves Laci Bácsi!

Még szeptember 28-án postára tettem azt a levelet, amit az Igazgató Úr irt Laci bácsinak, de még eddig nagybecsű válasza nem jött meg. Nem tudhatom, hogy vajon a levél megérkezett-e, mivel nem ajánlottan küldtem el. S hogy nagybecsű válasza még nem jött meg, egy kicsit kellemetlenül is érzem magamat, mert meggondolásra ad okot, hogy vajon valóban feltettem-e, vagy elfeledtem. Éppen ezért, szépen kérem, kedves Laci bácsi, hogy – ha ideje engedi – ne sajnálja a fáradságot, tudósítson arról, hogy megkapta-e. Kedves Laci bácsi, közeledvén Karácsony, eszembe jutott, hogy ha elküldene vagy két-három db szép magyar tárgyú festményt, szíves örömmel elhelyezném azokat, mert bármilyen pénzszerű is van ma, mégis lesz egy-két olyan ember, aki egy igazi székely mester magyar vonatkozású alkotását szívesen fogja a magáénak vallani. Végezetül még csak annyit, hogy ne tessék megnehezíteni, hogy válaszborítékot mellékelek, de ebben a rossz, egészségtelen időben tudom, hogy nehezére esik a kint való járás, s így, ha kéznél lesz a boríték, akárkitől könnyen elküldheti majd a postára esetleges válaszát, kedves Laci bácsi. Meleg szeretettel üdvözlö, és válaszát várja a képekkel együtt:

Fadgyas Anna

11.

Diószeghy László Fadgyas Annának
Borosjenő, 1939. november 11.

Kedves Annuska!

Mindenekelőtt megnyugtatom, hogy a nagybecsült Igazgató Úr megtisztelő sorait igenis megkaptam, de az összetörölődött

²⁷ A pártoló tagságra felkérő első ív különlegessége ugyanis az volt, hogy a múzeumban található és Varga Nándor Lajos által működőképessé tett 1848–49-es Bem-féle nyomda betűivel nyomtatták, fel is hívva erre a címzettek figyelmét.

²⁸ Fadgyas Anna, a múzeum legendás titkárnője, l. a köv. leveleket.

²⁹ Szabó József természetrajztanár a Székely Mikó Kollégiumból, aki később a kolozsvári egyetemen tanított. L. még a következő leveleket.

sok teendő és a zavaros viszonyok késleltették eddig az én válaszómat, amely hosszúnak ígérkezik, amennyiben ki kell terjedjek egy sereg olyan dologra is, amelyet szegény boldogult Vili barátom ugyancsak jól ismert, annál kevésbé az Igazgató Úr! Győngeségem és még mindig csak lábadozó stádiumba levő betegséggem roppant nehézkessé tesz valamely munkának a gyors elvégzését, és a nagyon is felszaporodott teendők komoly gondokat okoznak – nem egyszer. Igen sokat gondolok az Igazgató Úrnak adandó válaszra, amelyet nem akarok hebehurtyán elvégezni, ami pedig nálam most nem is volna olyan csodálatos, ha némi értelmi zavarok lábatlankodnának soraim között... Kérem, drága Annuska, biztosítsa nevemben a nagyrabecsült Igazgató Urat, hogy soraira azért késett oly soká a válaszó, mert igen komolyak a közlenivalóim, és nem szeretném, ha bármi is elmaradna, amit elmondandó vagyok. Az itteni viszonyok is éppen ma jutnak rendes, normális helyzetbe, és máris nyugalmasabb a légkör. Kedves Annuska, a felajánlott jóakarátú, becses támogatásáért fogadja a legmelegebb köszönetemet, de hála Istennek keresik képeimet, amelyek – tekintve a még bizonyos fokig bénult kezeimet – lassan születnek meg, de a szerény megélhetést biztosítják máris. Lányaim férjnél vannak, fiam sajnos nincs, feleségemmel együtt csak kettőnkre van anyagi gondom, és ez is türelhető állapotot nyújt. Ismételten köszönöm becses jóakarátát, meleg sorait, fogadja értük a legőszintébb nagyrabecsülésemet

Igaz híve:
Diószeghy bácsi

12.
Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1939. december 18.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Még folyó év szeptember 28-án kelt becses és meleg baráti soraira újabb, hosszabb gyengélkedésem miatt csak most van először némi nyugalmasabb alkalmam, hogy válaszolhassak, és egyben megköszönhessem. Nem szeretek panaszkodni, de ha ez az állapot tovább is így tart, akkor igen kevés öröm jut ezután osztályrészülni, bár nincsenek eziránt semmi különös és a normálistól elkanyarodó kívánságaim, sőt ugyancsak szerények azok... Bizony sok kedves levélre, komolyabb kérdésre is csak ezután kerülhet sor a megválaszolásra, és ebben a pocskék időben nehéz lesz most nekem ezeknek a kötelezettségeknek eleget tenni, pedig most le kell gyűrnöm a letargiás akadályokat. A Igazgató Úrral pedig közölni fogom azokat a kérdéseket, amelyek a gyűjteménnyel kapcsolatosan felmerülnek vagy felmerülhetnek, hogy azután semmi komoly kérdés ne maradjon függőben vagy megválaszolatlanul. Mindjárt rá is térnék e tárgyra, amelyet a legkomolyabbnak és legfontosabbnak tartok, és ez annak a kijelentése, hogy az ajándékozott gyűjteményt semmi más gyűjteménnyel nem szabad összeházasítani, de annál inkább székelyföldi vonatkozásait fejleszteni! Hogy ez az álom megvalósulhasson, természetesen Önöknek kell az „utódor” megkeresni, megtalálni, valamely lelkes, intelligens székely fiú személyében. Rendkívül megkönnyíti a kezdő „utódnak” a hallatlan drága szakművek, amelyek német nyelvűek, kivéve Abaffi-Aigner *Magyarország lepkéi* c. munkáját, amely könnyen bevezeti az ifjút a lepkészet tudományos kérdéseibe és a szükészes tudnivalókra általában. A lepkészet, mint az egész rovartan általában, az a terület még ma, ahol a névnek dicsőséget és halhatatlanságot lehet szerezni, természetesen azoknak csak, akik e területen belül (a lepkészet tudományában) megszerezték már a jártasságot, kiismerik magukat, és lelkesedéssel kergetik nemcsak a lepkét, de azt a ragyogó gyorsröptű madarat, amelynek halhatatlanság a neve! A gyűjtemény mellett igen sok eszköz megy a Múzeum tulajdonába, így könyvek (szakmunkák), számos különlenyomat tiszteletpéldányai, amelyeket sok oldalról kaptam. Kb. 50–60

lepkefeszítő deszka, különböző méretekben (a csatorna szélességének változataival) rengeteg tű, preparáló eszköz, drága nagyítóüvegek, turfaelemek stb. stb. „Az ördög nem alszik”, az ember váratlanul is itt hagyhatja ezt az árnyékvilágot, és szeretném, ha ezeket a dolgokat már előre el tudnánk intézni, nehogy egy esetleges katasztrófa *tanácstalanságot* eredményezne mindezek tudta, tájékoztatása hiányában. A gyűjtemény – igen természetesen – csaknem *háromszorosra* lett immár annak, amit az ajándékozáskor a Múzeumra hagytam, nagyon szorgalmas voltam, és azóta sok-sok év nyújtott alkalmat a gyarapításra, és én – ezt bátran elmondhatom – ki is használtam minden üres percemet, éjjel-nappal! A Magyar Nemzeti Múzeum is rendelkezik egy több ezer állatból (lepkék) álló gyűjteménnyel, amelyet a háború alatt ajándékoztam oda, és azután is, ameddig el nem ajándékoztam a Szülőföldemnek a gyűjteményt. Láttam gyűjteményeket, amelyek egy emberöltő alatt születtek meg, mind-mind eltörpülnek a Székely Nemzeti Múzeumnak ajándékozott gyűjtemény mellett, s azonkívül a tekintélyes számú nagy ritkaságok, de főleg az általam gyűjtött, *leírt, közölt vagy ezután közlendő új fajokkal*, fajváltozatokkal etc. Kedves Igazgató Úr, amint látja, messze elkalandoztam, az írásom kezd pocskékká, olvashatatlanná válni, és így nem teszem becses türelmére továbbra is próbára, befejezem jelen soraimat azzal, hogy a közeledő karácsonyi ünnepekre nyugalmas boldogságot, töretlen egészséget, szóval a legjobbakat kívánom.

Igaz, őszinte híve, öreg barátja:
Diószeghy

Ui. Persze, egy igen fontos és már régen közölni akart adatot toldok még pótlólag a levélhez, mert lám, ezt is elsikkadtotta a beteg agyam, de mégis eszembe jutott, és álljon itt tájékozásul Önnek a gyűjtemény nagysága és jelenlegi állománya (legalább) a dobozoknak! Íme:

Darab:	Nagyság:
27.....	54 x 51 (túl nagy, óriási méret!)
19.....	50 x 37
86.....	37 x 26 1/2

25 ennél kisebb: ennél kisebb méret (esetleg több is). A lepkéket soha nem számoltam meg, ez örült munka lenne, erre soha sem volt időm!

Ui. Az 54 x 51 nagyságot Dr. Zilahi Kiss Bandi elhalt orvos, hymenopterológus barátomtól örökölttem, fel kellett használnom a tömérdek turfa etc. végett, mert azt itt nem lehet kapni, de nagy szükségem volt rá. A méret lehetetlenül rossz

1940

13.
Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1940. január 17.

Mélyen tisztelt Művész Úr!

Mindenekelőtt szíves megbocsátását kérem, hogy még a múlt hónapban írt soraira csak most válaszolok. Mentségül szolgáljon azonban, hogy tüzelőanyag hiánya miatt kifűthetetlen kiállítási termeinkben annyira felhűltem, hogy egész télen magam kikúrálásával kellett bajlódnom. Ezek után pedig engedje meg, hogy – bár megkésve – de egészséggel teljes, meglegedett, boldog új esztendőre kívánjak. Adja az Isten, hogy minél tovább állhasson a magyar művészet és természetrajz-tudomány szolgálatában. Megköszönve levelében foglalt s reánk nézve nagyon becses felvilágosításait, örömmel ígérjük, hogy velünk közölt kívánságainak minden igyekezetünkkel eleget tenni törekedünk. Jól ismerheti Művész Úr épületünk beosztását, emlékezhetik arra, hogy minden gyűjteményünknek, de különösen a természetrajzi csoportnak meglehetősen mostohán jutott ki a férőhely. Azonban máris tervbe vettük annak bővítését. Nagyon természetes, hogy ezenkívül is a Művész

Úr nagyszerű lepkegyűjteményének „Diószeghy László gyűjtése és adománya” felirattal ellátott teljesen különálló, méltó helyet fogunk biztosítani. Más gyűjteményekkel nem fogjuk összekeverni, s gondunk lesz rá, hogy szakszerű kezeléssel és további gyarapítással olyan gondozott állapotban tartsuk, hogy minden időben méltó legyen a kiváló alapító és gyűjtő tisztelt nevére. Természetesen ugyanígy fogjuk megbecsülni e gyűjteményhez tartozó nagyrétkű szakkönyvtárát, valamint a preparáló és egyéb drága, becses segédesszközöket is. Most ismét abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy természetrajzi gyűjteményünk kezelését gondos kezekre lehetett bízni. Jóllehet Szabó József fiatal rendes tanár, aki a természeti tudományok iránti szeretetét édesapjától nyerte örökségül, eddig ugyan a növénytanban igyekezett szakértelmet szerezni, de szívesen ígéri, hogy a rovarok családját is közelebbi tanulmányainak tárgyává fogja tenni. Természetesen a fent írtakat főképpen becses megnyugtató végett közöljük, hiszen mi nagyon szeretnők, hogy azt a nagyszerű gyűjteményt, amelyet nemes nagylelkűsége folytán múzeumunk mondhat magáénak, maga a megteremtője gyarapíthassa minél tovább, és a saját tudományos elgondolásai szerint tehesse minél tökéletesebbé. Egyúttal azonban mégis szépen kérem mélyen tisztelt Művész Urat, hogyha bármi közlendő gondolata volna akár becses gyűjteményével, akár pedig más tárgykörrel kapcsolatosan, mindég közölje velünk, hiszen mint a művészetnek, valamint a természetrajz tudományának kiváló szakértője, amint sokat tapasztalt, bő ismereteket elraktározott koponya, nekünk mindenkor értékes felvilágosításokkal szolgálhat. Engedje meg, kérem, még egyszer megköszönöm azt a nagy szeretetet, amellyel szülőföldjére gondol, hogy munkás életének egyik legszebb eredményét vissza szándékszik juttatni. De őszinte hálnk illeti meg azért is, hogy ezt a nagyszerű gyűjteményét az ajándékozás óta eltelt közel egy évtized alatt állandóan még gyarapította, úgy, hogy – becses értesítése szerint – ma már csaknem háromszorosára növekedett az 1931. évi mennyiségnek. Bizony, a hozzánk kerülendő becses szakmunkák is nagy hézagot fognak betölteni. Sajnálatos körülmény, de magunknak nem áll módunkban szakkönyvtárunkat vásárlások folytán olyan színvonalra emelni, amilyen egy Székely Nemzeti Múzeumtól megkívánható volna. Mindenesetre a különleges (speciális) gyűjtemény-csoportok nemcsak jó hírét emelik az illető intézménynek, de önmagukban is nagy nevelő hatással rendelkeznek. Éppen ezért minden kulturális intézménynek a maga nemében a lehető legnagyobb tökéletességre kellene törekednie, hogy kiválóságával az alaposágra, az egyes szakmákban való elmélyülni tudásra nyújtson példát és lehetőséget. Így tehát, bár nem vagyok szakértője a természetrajz-tudomány egyik ágának sem, nagy örömmel örvendek mélyen tisztelt Művész Úr remek gyűjteményének. Egyúttal azonban szívemből szeretném, hogyha már azt az elmúlt közel tíz esztendő alatt darabszámban megháromszorozhatta, legyen kellő egészsége hozzá, hogy tízszeresére vagy még többre is megnövelhesse. Szíves sorait még egyszer szépen megköszönve, maradok őszinte tisztelettel:

Herepei
igazgató

14.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1940. március 21.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Nagyon röstellem, hogy becses soraira még nem adhattam választ, dehát úgy van ez már nálam. Úgy látszik, hogy még soká nem jutok – az egészséget illetőleg – a régi kerékvágásba. Az egész télen sokat szenvedtem a katasztrofális vérszegénységem miatt,

minduntalan elferdült a szám, arcom és az ezek ellen szedett jók pedig hihetetlen viszketegeket okozott és okoz még most is, pedig a méregdrága „collo iodot” szedem. Na de nem panaszkodni akarok most, hanem az elkövetkezendő húsvéti ünnepekre a legjobbakat, a legmelegebbben kívánom! Igaz barátja, híve:

Diószeghy

Ui. Az én *leendő utódomnak*, Szabó tanár úrnak igen-igen nagyon megörültem, és most már rövidesen válaszolok a becses levelére Igazgató Úrnak

15.

Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1940. április 27.

Mélyen tisztelt Művész Úr!

Engedje meg, hogy múlt évi igazgatói beszámolómnak kiváló értékű gyűjteményére vonatkozó fejezetét másolatban mellékelten megküldhessem. Egyúttal utólagosan kérem szíves engedelmet, hogy – megkérdezése nélkül – beleszóttem becses levelének egyes részleteit. Azonban nagyon fontosnak tartottam, hogy ne csak én tudjak ennek tartalmáról, de ismerje meg múzeumunk minden felelős tényezője és barátja. Lásza mindenképpen, hogy e remek adományozással nemcsak egy nagyszerű ajándékot könyvelhetünk el, hanem vele együtt egy nagy-nagy kötelességet vállalunk magunkra. Azonban e kötelesség olyan, amelynek gondjaiért a legnagyobb hálnk kell éreznünk mélyen tisztelt Művész Úr iránt. Jómagam különösen érzem e kötelességnek erősen kötelező voltát, s amennyiben rajtam fog állani, minden igyekezettel meg is fogok felelni. Végtelenül sajnálom, hogy nekem csak ennyi közöm van a természeti tudományokhoz, hogy IV., V. és VI. gimnazista koromban a magam gyűjtötte növény-, bogár-, lepke- és ásványgyűjteményeimért éppen a mostani múzeumőrünk apja, Szabó Imre tanár jóvoltából dicséretet és jutalmat nyertem. De szeretem ma is e tudományt, még ha nem is érték hozzá. Szabó József múzeumőrünkről már beszámoltam. Most azután azt említem meg, hogy szeretnék melléje kiválasztott, értelmes diákokból egy kis csoportot neveltetni, akik közül – közép és felső tanulmányaik elvégzése után – egy[ik]-másik Szentgyörgyön vagy a környéken telepedve le, kényerkereseti pályájukon kívül életcéllal tűzzék ki a természettudomány valamelyik ágának tüzetes művelését. Ebben az irányban azután máris kedvező előjelekről számolhatnék be. Különösen egyik fiú az, akiben jó reménységem van. Beszámolok arról is, hogy természetrajzi gyűjteményünket egyelőre ki kellett lakoltatnunk, mert e terem mennyezetgerendázatában gombásodást fedeztünk fel.³⁰ Addig is az állatokat a lesötétített díszteremben helyeztük el. Ugyanakkor Szabó József múzeumőr hozzáfogott a bogarak és lepkék szokásos évi fertőtlenítéséhez. Mindezt azonban a kellő időpontnál kissé korábban kell elvégeznie, mivel néhány nap múlva be kell vonulnia katonának. Megemlítem azt is, hogy néhai, nagyon értékes elődöm iratai közül a napokban került a kezembe mélyen tisztelt Művész Úrnak 1936. március 6-án írott levele. Nagyon természetes, hogy annak tartalmát – minthogy bizalmas természetű – magam is bizalmasan fogom továbbra is megőrizni. Azonban reám nézve fölötte nagyon hasznos volt azt elolvasnom. Legalább tudom magamat mihez tartanom. Köntzei doktorról van benne szó. Most már ezer szerencsének tartom, hogy reám egy kissé megnehezelt, és amiatt, szándékától eltérően, az idén tavasszal nem jött el meglátogatni a múzeumot és dolgozni benne. Ugyanis szememre hánytta, hogy nem dolgozunk. Erre aztán udvariasan, de kereken vissza kellett utasítanom ezt a gyanúsítást, hivatkozva arra, hogy – mikor olyan sok teendőnk amellet olyan kevés lehetőség várt reám – lejövetelem óta eltelt másfél esztendő alatt, igaz, hogy aránylag még csak édes-keveset tudhattam elvégezni,

³⁰ Adat a korabeli gyűjteménytörténehez, vö. HEREPEI J. 2002, 71.

de hogy mégis dolgozunk, s amellet nem lankadó kintartással, azt magunk tudjuk legjobban s azok, akik mindnyájunk munkájába közleről is betekintést nyerhetnek.³¹ Ha pedig mindez nem történt volna meg, s ide lejött volna, – nem ismerve Művész Úrnak Csutak Vilmos részére adott utasításait – talán helyrehozhatatlan hiba elkövetéséhez adtam volna meg a lehetőséget. Tehát éppen ettől s az ilyen eshetőségektől indítva – mély tisztelettel kérem, hogyha szükségesnek látná, s bármilyen utasítást méltóztatnék számunkra adni, nagyon hálás köszönettel fogadnám, s ígérem, hogy teljesen bizalmasan kezelném. Nekem, mint bizonyos dolgokban még avatatlan embernek, nagy segítségemre válnék. Bocsásson meg, hogy ilyen hosszadalmas levéllel untattam. Jó egészséget kívánva maradok őszinte, igaz tisztelője:

Herepei
igazgató

16.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1940. augusztus 31.

Igen tisztelt Igazgató Uram!

Nem tudom az elfoglaltságuk miatt nem kaptam választ legutolsó levelezőlapomra, amelyen Szabó tanár úr becses látogatását kértem, hogy egyrészt személyesen megismerjem, másrészt sok minden szükséges gyűjtőeszközt és művet adjak bevezetésül a gyakorlati gyűjtésre. Nagyon sajnáljuk, hogy nem jöhetett el, báró Solymossy Tibor vendége lett volna – a kitűnő botanikus –, aki Apataleken lakik (innen 3 km csak), mert nekem sajnos annyi helyem sincs, hogy még egy ágyat betegyek. Most már több okból nem várhatom ide, a legfontosabb az, szülővárosom Magyarországra került vissza, és ez a gyűjtemény további sorsára nézve némi nehézséggel jár majd, ha elszállítják, bár, ha meg lehetne addig oldani, *készséggel engedem át már most*, jóllehet éjjel-nappal dolgozom a rendszerbe való szedésén. Most már igen kérem azonnal értesíteni, hogy tényleges birtokba óhajtják-e venni, akkor ugyancsak kevés az idő a szállításra, de mégis menni fog, ha egy ügyes embert küldenek, és főleg vagon szereznek! Az anyag további rendezését idővel Szabó tanár úr végezhetné, bár féltő, hogy a mostani tumultusban a szállítás esetleg zavarokkal jár, mindenesetre jó lesz érdeklődni, hogy megoldható-e nyugodtan. Dr. Zilahi Kiss Bandi gyűjteményét (darazsak) Zilahról szállították át Magyarországra, a Nemzeti Múzeumba.³² Igen kérem, a szállíthatás esetén egy nagy, egy középszerű és egy kis szekrény, továbbá sok doboz ezeken kívül tele lepkékkel. Igen kérem azonnali becses értesítéseiteket, hogy azonnal szállítani óhajtják-e, vagy a további rendszerbe szedést. Sok-sok meleg üdvözlét! Igaz híve:

Diószeghy László

17.

Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1940. szeptember 3.

Mélyen tisztelt Művész Úr!

Hivatkozással múlt hónap 31-én kelt és a mai napon hozzám jutott nagyon becses soraira, tisztelettel közlöm, hogy említett levelezőlapját bizony nem kaptam meg. Ezt annál is inkább sajnálom, mert Szabó Józsefet nagy örömmel küldöttem volna, hiszen

csaknem az egész nyáron idehaza volt. Tíz napja azonban, sajnos, már nem tehetném meg, minthogy azóta Kolozsváron tartózkodik, mégpedig betegen. Pedig számunkra igazán nagy nyereség lett volna, ha Szabó József személyes irányítást kaphatott volna mélyen tisztelt Művész Úrtól. Sőt annak is nagyon örvendettem volna, ha Solymossy báró úrral is megismerkedik. Nagyon lekötöztetett a báró úr szíves jóindulatával, éppen ezért is csak sajnálhatom, hogy becses vendéglátását igénybe nem vehettük. Ami azután a gyűjtemény elhozatalát illeti, arra a következőket válaszolhatom. Először is mély hálával köszönöm, hogy élete nagy munkáját már most múzeumunk rendelkezésére óhajtaná bocsátani. Azonban a mai változó időben nem merném megkockáztatni az elhozatalát. Útközben talán porrá menne. Hiszen sem vasúti kocsit, sem autót ma már kapni sem lehet. Úgy gondoltam tehát, minthogy a kezünk között van ez a szabályszerűen kiállított és illetéktetett okmány, amely tulajdonjogunkat kétségtelenül tanúsítja, ezen az alapon majd mi akadály sem lehet, ha még országghatár is választ el bennünket, hogy a változások megtörténte s a vasúti torlódások csökkenése után megyünk el a gyűjteményért. Ehhez esetleg diplomáciai eljárást is igénybe lehet majd venni. De különben is az optálásra meghatározott türelmi időnek az ilyenfajta átköltözésre is ki kell terjednie.³³ Hálásan köszönöm szíves gondoskodását, azonban, azt hiszem, legcélravezetőbb lesz a mondott utat követnünk. Ha tehát majd tisztázódik a helyzet, akkor mielőbb gondoskodni fogunk a szakszerű elszállítástól. Addig is mély tisztelettel kérem, hogy a lepkék rendszerbe szedését tovább folytatni méltóztatssék. Kérem szépen, ne terheltesék levelezőlapom tudatni e sorok vételéről s arról, hogy jónak látja-e a benne foglaltakat. A jó Isten áldja meg! Mély tiszteletét és őszinte szeretetét küldi igaz híve: Herepei

igazgató

18.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1940. szeptember 7.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Attól félek, hogy a legutóbbi két, ugyancsak hevenyészett levelezőlapomból aligha okosodott ki a helyzetem és szándékaimat illetően, de közben – azt hiszem – a vöm már megjárta Szentgyörgyöt az ottani elhelyezkedés lehetőségében (Marosvásárhely és Szentgyörgy között kellett válasszon), és még nem tudom, hogy ott mit végzett? A legújabb értesítéseim szerint meglesz mindenkinek az elköltözködés lehetősége, és lesz elegendő vasúti kocsis is, tehát meglesz talán a mód még arra is, hogy a lepke-szekrényeket és az egyéb idetartozó regisztrumokat is én vihessem magammal. Azt hiszem nem lesz fölösleges lépés, ha az Igazgató Úr is támogatja – az illetékes helyen –, *hogy a gyűjtemény velem jöhessen*. Szóval, hogy férőhely legyen az én amúgyis igen leépített bútorzatom, kevés cökmókom mellett. Ném holnap megy Aradra meg tudni, hogy a vöm mit végzett: Szentgyörgyöt vagy Marosvásárhelyt kellett válassza? Az előbbi nekem – gondolhatni – mennyivel kívánatosabb lenne... Akárhogy is lesz, a gyűjteménynek nem esik baja, legrosszabb esetben, ha nem vihetem magammal, báró Solymossynál lesz gondos őrizet alatt, amíg elszállíthatjuk. A mielőbbi viszontlátásig. Meleg üdvözléttel:

Diószeghy

volt, lásd a fejleményeket. Persze valószínű, hogy egy gyors, gyakorlatias igazgató sem tudta volna ekkor már megoldani a gyűjteményeknek a gyors átmoválását, ilyen távolságból. Tény viszont, hogy Herepei túlzott hivatalnok-reflexei a későbbiekben még nehezebb helyzeteket eredményeztek (levelek, folyamodványok útján elakadó ügyintézés a gyors, személyes próbálkozások helyett).

³¹ Azért annyiban árnyalendő, hogy az előfizetőknek ígért kiadványokat Herepei bizony nem próbálta kihozni, hanem átirányította az Erdélyi Múzeum folyóirathoz, holott Moesz Gusztáv pl. két dolgozatát is felajánlotta, hogy Sepsiszentgyörgyön, a múzeum közölje.

³² Rálátás az erdélyi természettudományi gyűjtemények két világháború közti történetére, vö. KOCS I. 2002, 93–94.

³³ Herepei, mint a következőkből kiderül, túlzottan optimista

19.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1940. október 8.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

A múlt hó 3-án keltezett ajánlott levelét 8-án (vasárnap) kaptam kézhez, de már 9-én a választ nem küldhettem el, így-úgy értesülök, hogy a levélváltásnak már semmi akadálya sincs, és sietek is megnyugtatni Önt. Mindkét gyermekem odaát van, az egyik, a patikusné lakhelye most odaát került, a másiknak az urát hivatalból tették át Nagyváradra, így jómagam is oda fogok menni, mihelyt ez nyugalmasabban lehetséges. A gyűjteményt szeretném magammal vinni (ha lehetséges lesz, meg is teszem), ha nem, akkor a szomszédos községben lakó báró Solymossy Tibor úr volt szíves felajánlani (Mocreán, Arad megye, lakik) annak elviteléig való gondozását, megfelelő helyen. Egyelőre így áll a helyzet, és lázasan dolgozom, hogy legalább a nappaliakkal készen lehessenek, felállíthassam rendszertanilag. A többi – azt hiszem, hogy az „utódomra marad”! Tehát a gyűjtemény és a szakkönyvtár Mocreára megy, mielőtt én átmennék. Ha pedig valamely okból elhatározásom változást szenvedne, természetesen azonnal értesíteni fogom! Igen sokszor, bensőségesen üdvözlöli Önt igaz híve és barátja:

Diószeghy László
(Becsés sorait várom!)

20.

Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1940. november 15.

Mélyen tisztelt Festőművész Úr!

Öszinte tisztelettel és nagybecsüléssel küldöm üdvözetemet és köszönetemet. Hálával gondolok arra, hogy a múzeumunknak ajándékozott nagyszerű lepkegyűjtemény rendszerezését a legilletékesebb szakember szándékozik elvégezni. Köszönöm fáradságot nem ismerő becses szakmunkálkodását, tudományos buzgóságát. Éppen ezért ígérem is, hogy a múzeumba elhelyezendő kiváló értékű anyagot mindenkor a legnagyobb gondossággal fogjuk kezelni, s számára méltó elhelyezést fogunk biztosítani. Annakidején, amikor majd időszerűvé fog válni az anyag átköltöztetése, szépen kérem minket egy-két hónappal előre értesíteni méltóztassék, hogy a szükséges hivatalos lépéseket idejekorán megtehessek. Szeretném, hogy az átköltöztetés elől minden akadályt már előzetesen elháríthassunk. Ha azonban ez még tavaszra sem sikerülne, a gyűjtemény mindenestre legjobb helyen maradna a báró úr őrzetében, akinek szíves készségéért máris nagy hálával tartozom. Nagy örömmel vettük volna, ha állandó lakhelyét városunkba szándékozta volna áttenni, mert abban az esetben a lepkegyűjtemény további gondozása is a saját kezében maradhatott volna. Azonban így is, minthogy Várald nincsen a világ végén, remélem, hogy értékes tanácsaival, útmutatásaival majd nagy szolgálatára lesz múzeumunknak. Csupán a napokban tértem haza Kolozsvárról. Ez az oka, hogy közel egy hónappal ezelőtt érkezett becsés soraira csak most válaszolok. Pedig mindenkor örömmel olvasom kedves levelét – éppen ezért kérem, hogy máskor se terheltessek minket felkeresni. Remélem, hogy soraim jó egészségben találják mélyen tisztelt Festőművész Urat. Ennek reményében maradok, őszintén igaz tisztelője:

Herepei
igazgató

21.

Zahoránszky József Herepei Jánosnak
Nagyvárad, 1940. december 4.

Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

Diószeghy László Borosjenőn, Arad megyében maradt festőművész – Igazgató Úrnak személyes jóismerősének – ügyében bátorkodom soraimmal megkeresni. Veje vagyok a mesternek, és folyó évi szeptember hó 4-én Aradról menekülve Nagyváradon telepedtem le ideiglenesen, és azzal a gondolattal foglalkozom, hogy apósomat saját kérésére, optálás útján hazahozzam Erdélybe. Ennek végrehajtásában megakadályoz azonban világhírű lepkegyűjteménye, melyet, mint tudni méltóztatik, annakidején a Székely Nemzeti Múzeumnak ajándékozott, s azt most odahaza őrzik nagy áldozatok árán. E lepkegyűjteménynek tudományos szempontból nagy és pótolhatatlan értéke lévén, méltán hiszem, hogy Igazgató Úrnak is aggodalmat okoz annak sorsa. Hosszú évtizedeken keresztül éjt nappalá téve, nehéz, odaadó, áldozatteljes tudományos munkásság után, megrendítően és fájdalmasan hatna apósomra, ha a sorsa bízva, bizonytalanságban ott kellene hagynia mások őrzetében ritkaságokban gazdag és nemes gyűjteményét. Szerény véleményem szerint a Székely Nemzeti Múzeumnak is célja megmenteni e gyűjteményt, melyet, mint féltve őrzött kincset, igaz székely szeretettel és készséggel ápolt mindezideig. Tiszteletteljesen megkérem Igazgató Urat, méltóztassék magáévá tenni az ügyet, illetékesekkel közölni, megtárgyalni az áthozatal módját és az elgondolást, határozatot, avagy tennivalókat velem is közölni szíveskedjek. Egyben felhívom becses figyelmét Igazgató Úrnak arra, hogy Aradon magyar konzulátus működik, amely útján esetleg lebonyolítható volna az áthozatal. Ugyanabban a vasúti teherkocsiban, amelyben a lepkegyűjteményt elhozna, elférhetne apósomnak csekély bútorzata is, mi által tehermentesítenék anyagi gondjait, amelyekkel a változott körülmények folytán küzd. Miután postai érintkezés a vissza nem csatolt területekkel lehetetlen, tiszteletteljesen kérem nagybecsű elhatározását velem oly időben tudatni, hogy sógornómmal, ki Karácsonyra hazautazik, apósomnak üzenhessenek mihez tartás végett. Hálásan megköszönve jóindulatát, maradok Igazgató Úrnak mindenkor kész és alázatos híve, teljes tisztelettel:
Zahoránszky József

22.

Herepei János Zahoránszky Józsefnek
Sepsiszentgyörgy, 1940. december 15.

Mélyen tisztelt Ellenőr Úr!

Hivatkozással folyó hónap 4-én kelt, de csak tegnap kézbesített becsés levelére, tisztelettel értesítjük, hogy nekünk is sok aggodalmat okoz Diószeghy festőművész úr nagyszerű lepkegyűjteményének elhozatala. Nagy gondot okoz elsősorban is magának a gyűjteménynek a sorsa: vajon épségben engedik-e át a határon! De még addig is, vajon Borosjenőről egyáltalában hogyan lehet elhozni. Ad-e vasúti kocsit a román állam, avagy teherautóra kell majd felrakni? De ha mégis lehetne vasúti kocsit kapni, vajjon a CFR nem rakja-e le a szállítmányt az utolsó román állomáson! Onnan azután vajon milyen járművel lehetne majd áthozni a határon, egészen a szalontai állomásig? De ezzel nem fejeződött be minden! Vajon lesz-e, aki a festőművész úr segítségére álljon a becsomagolásnál és a szállításnál! Hiszen a csomagolás is úgy kell történnék, hogy ez minden átrakodást kibírjon. A MÁV vonalán is rakodni kell Szalontán, talán Nagyváradon, s ha a keskenyvágányú forgalom addig megindulna: Sajómagyaróson és Kolozsnagyvidán is.³⁴

³⁴ A második bécsi döntés meghúzta határvonal elvágta a Székelyföld vasúti összeköttetését. Ezen átmenetileg a Mezőségen áthaladó keskenyvágányú vonalak felhasználásával próbáltak segíteni

– Marosvásárhelytől már ott volt a székely körvasút, Déda–Csík-szereda–Sepsiszentgyörgy vonalon.

Szentgyörgyön pedig fuvarral kellene beszállíttatnunk az állomásról. Már most kevesebb volna az aggodalmunk, ha ismerősök laknának azon a vidéken, vagy volna valaki teljesen megbízható ember, aki mindenben segítségére volna a festőművész úrnak, avagy legalábbis sok pénzzel rendelkezni. Tekintettel azonban arra, hogy múzeumunk csaknem olyan szegény, mint a templom ege-re, így nem gondolhatunk arra, hogy innen valakit kiküldjünk, aki azután végigkísérve a gyűjteményt, vigyázna annak épségére. Nagyon természetes azonban, hogy a csomagolás és elszállítás költségeit ki fogjuk egyenlíteni. Kifizetjük a mellékiadásokat is, még azt is, hogyha valamelyes borralalót kellene fizetni a határ-átlépésnél. Természetesen szívesen fogunk segítségül állani, hogy a festőművész úr egyes bútorainak a lepkegyűjteménnyel együttesen való áthozatali költségeire fedezetet keressünk. De mindehhez elsősorban azt kell tudnunk, hogy a festőművész úr mikor szándékozna átköltözni. Múlt hónapban írt soraiban a tavaszt említi. Mi akkor tüstént válaszoltunk, azt ígérve – ha jó előre megtudjuk az időpontot –, minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni az út egyengetésére. Ugyanis arra gondoltunk, hogy a külügyminisztérium útján lépéseket teszünk a kormányznál a gyűjteménynek simán való átengedése iránt. Természetesen arra is gondoltunk, hogy mindezek mellé jó volna egy kissé várni, amíg a romániai helyzet lehiggad. Ellenőr Úrnak most érkezett levélből azonban úgy látom, hogy a festőművész úr a számítottnál is sürgősebben gondol az átköltözésre. Csakhogy most már az a nehézség adódott, hogy az erdélyi országgyűlési képviselők közül mindegyik ismerősünk hazajött a karácsonyi szünetre. Tehát hirtelenében senki tekintélyes barátunk sincsen Budapesten, aki kérésünket az illetékes helyre: a külügyminisztérium legilletékesebb tényezőjéhez eljuttatná, s a megindítandó eljárást egészen végigvezetné. Továbbá azt is el szeretnők intézni, hogy a lepkegyűjteménynek mint egy közintézmény (múzeum) menekített gyűjteményének csökkentett szállítási díjszabást állapítson meg a MÁV, mert másképpen csak nagyon nehezen tudnók a szükséges összeget hirtelenében előteremteni. Mindenesetre arra igyekszünk, hogy még Karácsony előtt megindítsuk az engedély megszerzése iránti eljárást. Most már az volna reánk nézve a legfontosabb, hogy tudjuk, vajon a festőművész úr mikor akar átköltözni a határon. (Körülbelőlegesen pontos időpont!) Milyen járművel és meddig lehetne Borosjenőről átszállítani a bútorokat, s velük együtt a lepkegyűjteményt. Nagyon természetesen meg fogjuk téríteni a felmerült költségeket, mihelyt róluk a festőművész úr értesítését megkapjuk. Szívesen köszönjük szíves felvilágosítását. Egyúttal kérjük minket mielőbb értesíteni szíveskedjék, mihelyt a fent kérdezettek ügyében bármilyen bizonyosat meg méltóztatik tudni. Kiváló tisztelettel:

Herepei
igazgató

23.

Herepei János Török Andornak
Sepsiszentgyörgy, 1940. december 16.

Kedves Andor Bátyám!

Nagyon szépen kérek, hogy lehetőség szerint sürgősen tudassál arról, vajon az erdélyi képviselők közül ki van most még Budapesten, illetőleg kihez fordulhatnék az alábbi sürgős ügy

elintézése végett. Ugyanis Diószeghy László festőművész tudott arról, hogy rövidesen szeretne Magyarországra átköltözni, mégpedig Nagyváradra. Félti a lepkegyűjteményünket, de mi is aggódunk annak a sorsáért. Tehát arra gondoltam, hogy diplomáciai úton engedélyt szerzünk annak áthozatalára. Hiszen tulajdonképpen okmányilag is bizonyítva van a gyűjtemény tulajdonjoga a román pénzügyigazgatóság által illetékezett szerződéssel. Így nem kellene semmi akadálya legyen az áthozatalnak, mégis félek, nehogy ez a nagy értéket képviselő gyűjtemény a határátlépéskor megsemmisüljön. Elgondolásom az, hogy valamelyik erdélyi képviselőnk kérésünkkel kocogtasson be a külügyminisztériumba a sürgősen kieszközlendő diplomáciai eljárás megindítása végett. Ismétlem, ha nem maradt volna erdélyi képviselő Budapesten, kérek szépen, nevez meg valaki olyan tevékeny urat, aki föltétlenül végére járna az ügyünknek. Kedves Bátyám, csupa véletlenségéből nem hallottál-e valamit a múzeum ügyében beadott tervezeteim³⁵ sorsáról. (Pataky Tibor, Hóman Bálint, Pasteiner Iván stb.) Kérek szépen, tudass arról is, hogy mikor mész vissza Budapestre. Szíves sürgős választodat kérem. Mély tisztelettel: Tiszteelő híved:

Herepei

Úi. A Mikes-emlékünnepelet csütörtökön vagy pénteken este tartjuk meg.

24.

Herepei János kérvénye Apor Péter háromszéki főispánhoz³⁶
Sepsiszentgyörgy, 1940. december 18.

Méltóságos Főispán Úr!

Mély tisztelettel kérjük, hogy Diószeghy László festőművész által a Székely Nemzeti Múzeumnak adományozott s az Arad megyei Borosjenőről átmenekített több szekrényi lepkegyűjtemény elhozatala iránt a szükséges lépéseket a M. Kir. Külügyminisztériumban s a Magyar Államvasutak által rendelkezésül bocsátandó ingyen vasúti kocsik kieszközlését a M. Kir. Közlekedésügyi Minisztériumban megtenni kegyeskedjék. E gyűjteménynek sértetlenül való hozzánkjutásával országos viszonylatban is hatalmas értékkel fog növekedni állattárunk anyaga. Kérésünk tiszteletteljes megújítása mellett, vagyunk mély tisztelettel:

Herepei János
igazgató

25.

Herepei János kérvénye Csáky István magyar külügyminiszterhez³⁷
Sepsiszentgyörgy, 1940. december 18.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Alólfrott Székely Nemzeti Múzeum igazgatósága mély tisztelettel kéri Nagyméltóságodat, hogy a román királyi kormánytól diplomáciai úton engedélyt kieszközölni kegyeskedjék, amely szerint múzeumunknak országos viszonylatban is nagyon kiváló, hatalmas lepkegyűjteménye Magyarországra átengedtesék, s a kiszállításra román vasúti kocsi rendelkezésül bocsátassék. A körülmények megvilágosítására előterjesztjük, hogy e hatalmas, több szekrényi lepkegyűjteményt a kiváló szakember, Diószeghy

elhozatala iránt megteendő lépések ügyében.

³⁷ Címzése: Nagyméltóságú dr. gróf Csáky István M. Kir. Külügyminiszter úrnak Budapesten. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kérése a tulajdonát képező több szekrényi lepkegyűjteménynek és szakkönyvtárnak a romániai Borosjenőről való kiengedése iránti engedély megszerzése ügyében.

³⁵ Herepei 1940. őszi múzeumfejlesztési terve. L. HERPEI J. 2004.

³⁶ Címzése: Méltóságos Báró Apor Péter úrnak, Háromszék vármegye főispánjának Sepsiszentgyörgyön. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kérése, Diószeghy László (Borosjenő) ajándékozása folytán tulajdonunkba jutott nagyszabású lepkegyűjteménynek és szakkönyvtárnak Romániából való

László festőművész gyűjtötte és dolgozta fel, s azt 1931. május 11-én kelt adománylevelével múzeumunknak ajándékozta. Mint-hogy pedig ez az adománylevel a borosjenői (románul: Ineu, jud. Arad) román adóhivatalnál 1931. május 12-én 1068. szám alatt szabályszerűen leillettékeztetett, ezzel a körülménnyel a román hatóságok által is elismertetett a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum (román szöveg szerint: Muzeul Național Săcuiesc din Sf. Gheorghe) tulajdonjoga. De tekintettel arra, hogy Diószeghy László festőművész, aki öreg korára leányához, Nagyváradra akar sürgősen átköltözni, ezért bútorait és azokkal együtt a nekünk ajándékozott nagy lepkegyűjteményét és szakkönyvtárát is hamarosan biztonságban akarja helyezni. Ugyanis teljesen gondozatlanul nem hagyhatja régi lakóhelyén, Borosjenőn (Ineu, jud. Arad), mivel a gondozatlanság az ilyen gyűjtemények teljes pusztulását jelenti. Azonban fél ő is, de mi is tartunk attól, hogy a romániai szállítási viszonyok miatt útközben tönkremehet, de még inkább, hogy – minden leillettékeztetett ajándékozási okmány ellenére is – mint múzeumi értéket nem engedik át a határon, avagy hosszabb időre feltartóztatják, s ezáltal hasonlóképpen ki lehet téve a megsemmisülésnek. Mély tisztelettel megjegyezzük, hogy a gyűjtemény ma már sokkal nagyobb, mint amennyinek a közel tíz év előtti adománylevel feltünteti. Tehát ez is akadály lehetne a határon való át nem bocsátásnak. Mély tisztelettel kérjük tehát, hogy az engedélyt a román kormánytól kieszaközöltetni kegyeskedjék. Továbbá, amennyiben lehetséges, az aradi M. Kir. Utlevél-kirendeltségtől egy alantasabb tisztviselőt kirendeltetni méltóztatásuk, aki Borosjenőtől kezdve egészen Nagyszalontáig, avagy legalábbis a magyar határig kísérelje gyűjteményünket, ezzel megvédve mindenféle feltartóztatástól s netaláni erőszakos rombolástól. Kérésünket mély tisztelettel megismételve, maradunk alázatos tisztelettel:

Herepei János sk.
igazgató

26.

Herepei János kérvénye Varga József kereskedelemügyi miniszterhez³⁸

Sepsiszentgyörgy, 1940. december 18.

Nagyméltóságú Uram!

Alólirott Székely Nemzeti Múzeum igazgatósága mély tisztelettel kéri Nagyméltóságodat, hogy az Arad megyei Borosjenőről átmenekítendő több szekrényt és ládát megtöltő lepkegyűjteményünk részére egy kisebb zárt teherkocsit – a lehetőség szerint minden díjfizetés kötelezettsége nélkül – rendelkezésünkre bocsátani, illetőleg Nagyszalonta állomásra kiutaltatni kegyeskedjék. A megteendő vasúti útvonal a Nagyszalonta melletti határtól Nagyváradon, Kolozsváron, Désen át Sajómagyarósig, innen a megindulandó keskenyvágányú vonalon Marosvásárhelyig, majd pedig a széles nyomtávolságú székely körvasúton Sepsiszentgyörgyig vezetne. A Romániából való áthozatal egészen pontos idejét előre bejelenteni nem tudjuk, mivel a gyűjtemény kiadása iránt diplomáciai lépések megtételét kellett igénybe vennünk. Reméljük azonban, hogy az áthozatalra január, legkésőbb február hónap folyamán már sor kerülhet. Bejelentjük még azt is, hogy a gyűjteményt annak tudós összegyűjtője: Id. Diószeghy László borosjenői lakos fogja áthozni a határon s elkísérni egészen Nagyváradig. Innen azonban már kísérelő nélkül fog a gyűjtemény tovább indíttatni. Kérésünk tiszteletteljes megújítása mellett vagyunk alázatos tisztelettel:

Herepei János sk.
igazgató

³⁸ Címzése: Nagyméltóságú dr. Varga József M. Kir. Kereskedelemügyi Miniszter úrnak, Budapesten. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kérése Romániából átmenekítendő

1941

27.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1941. január 10.

Kedves Barátom!

Úgy gondolom, hogy eléggé régen levelezünk egymással ahhoz, hogy melegebbé, közvetlenebbé tegyük az egymás közötti kapcsolatot. Azon előnyben részesültem, hogy Budinszky jóvoltából már a hangodat is hallottam a múzeumi társalgón, magyarázatok révén. Értesültem, hogy a gyermekeim felvették Veled a kapcsolatot a közös ügy gyorsabb tempóban való levezethetésére, de a tegnapi napon – félretéve minden további zavaró, aggodalmakat okozó gondolatot (mert ilyen is akad bőven), elhatároztam, most beváltom régi vágyamat, és haza, Sepsiszentgyörgyre költözöm! Eszerint ezen levelem egy egész sereg más (velem kapcsolatos) orientációt megdönt, és nyugvóponttra hozza az egész ügyet, amely eddig tele volt határozatlansággal! A határon való átmenet lehetőségeit meg nem ismerem, de remélem, a tavasz első hónapjaiban ez is publikálva lesz, és akkor, amihelyt lehet, azonnal megyek, ha már vasúti kocsit állhat rendelkezésre, és, hogy a költségek ne okozzanak nagyobb gondokat, talán akad majd, akivel megosszam a kocsit férőhelyét, és így redukáljuk az egyenkénti költségeket. Úgy tudom, hogy Te is tétl ez ügyben lépéseket? Miután már alig hihetem, hogy a legutóbbi levelezőlapom, amelyen (a már nem időszerű) válaszodat kértem, kezidhez jutott-e, vagy a Te válaszod nem került kezeimhez? Légy oly szíves, az ügy fontosságára való tekintettel *ajánlottan* válaszolni jelen soraimra! Szeretném remélni, hogy a fent elmondottakat talán Ti székelygyöriek is némi örömmel veszitek tudomásul, előre is ígérem, hogy (tekintve szerény igényeinket) művészetem, összeköttetésem biztosítják az én (feleségemmel együttes) megélhetésemet, és nem leszek terhére senkinek e tekintetben sem. Meleg baráti üdvözléssel:

Laci

28.

Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1941. január 23.

Kedves drága Laci Bátyám!

Szépén köszönöm éppen most érkezett megtisztelő soraidat, s örömmel sietek rea válaszolni. Mindenekelőtt annak a nagy megnyugvásomnak akarok hangot adni, amelyet az a szerencsés körülmény váltott ki, hogy nagyszerű lepkegyűjteményednek itt is, minálunk is Te leszel majd a legfőbb gondozója. Valóban megnyugtató érzés számomra, mivel bizonyos, hogy kitűnőbb őrizőt keresve sem találhattam volna. Ezzel a megoldással aztán egész sereg új lehetőség és feladat bukkant fel, hiszem azonban, hogy meg fogom oldani mindezeket. Mint ahogyan írtam kedves vejednek, s a Neked küldött levelezőlapom is tudattalak, a költségeket igyekezni fogom valahonnan előteremteni. Ezenkívül még egyéb könnyítésem is dolgozom, előre azonban nem tudom megmondani, hogy vajon sikerülni fog-e. Igazán nem rajtam fog múlni. Elintézése ugyan lassú munka, mivel hivatalos levelezésekkel jár. Nagyon szeretném, ha majd hetekkel előbb értesemre adhatnád a körülbelőlegesen pontos indulásod idejét. Igaz, hogy Szentgyörgy kissé drága város, mert az ország legtavolabbi csücskéjében vagyunk, s a nehézkes vasúti

nagyobb múzeumi gyűjtemény számára, Nagyszalonta melletti határtól Sepsiszentgyörgyig való átszállításra, ingyenes vasúti kocsit kiutalása iránt.

összekötetés miatt nem könnyű az áruk utánpótlása. De most, hogy kiépítették a közbeelkelődött keskenyvágányú vonalat, valószínűleg rendre csökkenni fognak az eddig előállott nehézségek is. Ezeket csupán azért említtem meg, hadd lássad a helyzetet. De megélni itten is csak meg lehet. Számunkra azonban mindenképpen nagy nyereség az idejöveteled, olyan, amilyenre nem is merem gondolni. Lepkegyűjteményed részére együttesen fogjuk kiválogatni a körülményekhez mért legjobb helyet. Különbön azt hiszem, hogy megfelelő elhelyezésről tudok majd gondoskodni. Annyi tervem van, mivel annyi megvalósítandó feladatot látok magam előtt! Mit fogok tudni belőlük beváltani, még nem tudom. Szépen kérek, ha valamelyes aggodalmad, vagy pedig éppen megfelelő megoldásod jutna eszedbe, írd meg azonnal. Szeretném az utazási nehézségeket valamiképpen megkönnyíteni. Kedves Laci bátyám, nagy örömmel várom jöveteleket. A nagyságos asszony kezét csókolom, Téged pedig meleg szeretettel ölelek:

Herepei

29.

M. Kir. Kereskedelem- és Közlekedésügyi Miniszter a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának³⁹
Budapest, 1941. február 11.

Háromszék vármegye főispánja útján előterjesztett kérelmére szíves tudomásul megküldöm azzal, hogy a szóbanforgó múzeumi anyagok szállításának időpontját a fenti számra való hivatkozással az általam már egyidejűleg utasított M. Kir. Államvasutak igazgatóságának jelentse be, hogy az Igazgatóság a kedvezmény érvényesítése iránt megfelelő időben intézkedhesék. A miniszter rendeletéből:

dr. Széll s.k.

miniszteri osztálytanácsos.

30.

M. Kir. Kereskedelem és Közlekedésügyi Miniszter a M. Kir. Államvasutak Igazgatóságának⁴⁰
Budapest, 1941. február 11.

Fenti számú felterjesztésére megengedem, hogy a Székely Nemzeti Múzeum részére Nagyszalontáról Sepsiszentgyörgyre fuvarozandó több szekrényt és ládát megtöltő lepkegyűjteményre a díjszabályszerű díjtételekből 40%-os fuvardíjmérséklést rovatolás útján, a hirdetés mellőzésével, szolgálati úton érvényesíthessen. A fenti elhatározásomról a Székely Nemzeti Múzeum igazgatóságát azzal értesítettem, hogy a szóbanforgó küldemény szállításának időpontját a fenti számra való hivatkozással az Igazgatóságnak jelentse be. A miniszter rendeletéből:

dr. Széll s.k.

miniszteri osztálytanácsos.

31.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő 1941. február 22.

Drága János Barátom!

Még a múlt hó (január) 23-ról keltezett kedves soraidat ma kaptam kézhez, és mivelhogy már nem is reméltem, hogy valamely írásom kezeidhez juthatott, olyan letargikus állapotba jutottam, hogy kedves soraidra már ugyancsak szükségem is volt. A jelenlegi életem – illetve életünk az asszonyommal már csak tengés-lengés, amíg a lehetőségek fel nem szabadítanak a tanácsalanságok alól, s ha minden a rendes kerékvágásba kerülhet,

akkor a színesebb álmódosásoknak is utat engedhetek, addig azonban ugyancsak meggyötörnek a gondok! Remélem azonban, hogy talán simábban bonyolódik az én átköltözésem, mint ahogy elképzelem, és már meg is tettem az első komoly lépést erre vonatkozólag, s talán az anyagiakat is el tudom valahogy intézni tudni? Azonban erről és a többi kérdéstről később... Egyelőre – sietve a válasszal, hogy elmehessen a mai postával – csak ennyit írok és közlök Veled, és hidd el, nem rajtam fog múlni, hogy mielőbb melegen megölelhesselek. A feleségem meleg üdvözlését küldi, és köszöni a Te szívélyes üdvözlétedet. Öszinte, igaz barátod:

Laci

32.

Diószeghy László Herepei Jánosnak
Borosjenő, 1941. február 27.

Kedves Igazgató Úr; Kedves János Barátom!

Azt hiszem, hogy Te is értesültél arról, hogy most már teljes legális úton mehetek haza, és így igen szeretném tudni, hogy áll-e majd rendelkezésemre egy vasúti kocsi, és hol, hogy elviharok mindent. Van itt még egy család, amely szintén Szentgyörgyre megy, így a költségek megoszolnának. Azt is szeretném tudni, hogy az a küldött vasúti kocsi meddig mehet, illetve jöhet, hogy lesz-e, illetve át kell-e csomagolni egyikből a másikba, vagy jöhet-e idáig is? A hazautazáshoz az előkészületeket megkezdtem, hogy minél előbb készen legyek, és nyugodtan bevárhassam becses válaszodat, és tudjam, hogy mihez tartsam magamat? Röviden írok, hogy ne komplikáljam a dolgokat. A legmelegebb üdvözléssel, őszinte barátod:

Diószeghy

33.

Herepei János Diószeghy Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1941. március 22.

Kedves Laci Bátyám!

Múlt hónap 27-én kelt soraidat ma kaptam. Örömmel várjuk jöveteledet. A külügyminisztériumhoz beadott kérvényünkre nem kaptunk választ. A kereskedelemügyi minisztérium leirata is csak azt tartalmazza, hogy a Nagyszalontáról fuvarozandó több szekrényt és ládát megtöltő lepkegyűjteményre a díjszabályszerű díjtételekből 40%-os fuvardíjmérséklést érvényesíthet. Ez azonban mindenesetre azt jelentheti, hogy Szalontán vagon áll rendelkezésre. Ugyanis a leirat azt is tartalmazza, hogy a szállítás időpontját innen mi jó előre be kell jelentésük. Most szándékozom a külügyet is megsürgetni. Az egészen pontos indulást kérek tudassd jó előre, minthogy látom, a levélváltás egy hónapot is igénybe vesz. Ezenkívül az itteni bejelentéshez is több hét szükséges, amíg a különböző hivatalok is intézkedhetnek. Meleg szeretettel ölel:

Herepei

34.

Diószeghy Piroska Herepei Jánosnak
Magyarláros, 1941. március 22.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Én Diószeghy festőművész nagyobbik leánya vagyok, azt hiszem, Ön nem tud rólam. Ismerem az édesapámmal és a sógorommal folytatott levelezéseiket, tudom, hogy szeretettel és jóindulattal kezelte apám ügyét, azért bátorkodtam felkeresni soraimmal. Ön biztosan tudja, hogy édesapámék egyedül maradtak

³⁹ Tárgy: Fuvardíjkezdmény múzeumi anyagokra.

⁴⁰ Tárgy: Fuvardíjkezdmény múzeumi anyagokra.

román megszállott földön (Ineu – Arad megye), s mi mindketten tesvérek, átestünk Magyarországra. Igen szeretnénk édesapámkat átjuttatni valahogy, de úgy, hogy a lepkegyűjtemény és a kis bútoruk is áthozható legyen. Eddig nem lehetett semmit csinálni, mert nem volt lehetőség az optálásra, de azt hiszem, most egy kicsit javult a helyzet, s írta is édesapám, hogy már feljegyeztették magukat az optáláshoz. Én a napokban Pesten voltam, s mindent megpróbáltam, minden követ megmozgattam, hogy megtudjak valamit, végül egy rokonunk, lemhényi Gábor Péter csendőzredes (szintén székely) azt ajánlotta, hogy menjek fel a Hóman kulturális miniszter úrhoz, aki igen nagy múzeumbarát s jó ember, mondjam el neki az esetünket a lepkegyűjteménnyel, s hogy már ajándékozott lepkéket Apuka a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumnak is, s ezt a nagy gyűjteményt most a Székely Nemzeti Múzeumnak adományozta, csak nem tud átjönni magyar földre a gyűjteménnyel. Sajnos másnap nem tudtam a miniszter úr elé jutni, mert nem volt fogadónapja, de bátyám azt ajánlotta, írjak Önnek, hogy Ön írjon egyenesen a kulturális miniszter úrnak, hogy eszközölje ki a hazatérést egy szegény öreg székely tudós-nak, aki már gyenge és beteges, és itt szeretne meghalni, magyar földön. Azt is mondta, hogy hazatérési engedélyt kell kérni, mert Apuka szentszentgyörgyi születési. Nekem haza kellett jönnöm Pest-ről, mert sürgős szérumok végett mentem, így hát Önt kérem nagyon szépen, próbáljon valamit ezúton tenni, ha lehet, hogy Apuka mielőbb átjuthasson Édesanyámmal és a gyűjteménnyel együtt. Örökké halás lennék Önnek, ha ez sikerülne. Pénzt mi juttatunk a költözködéshez 15–20 000 leit, ezt az uram adná, sajnos máskülönből nem tudunk segíteni nekik, mert az uram gyógyszerész, igen lekötött emberek vagyunk. Nagyon kérem, kedves Igazgató Úr, írja meg, mit lehetne csinálni ez ügyben, hogy szegények átjussanak. Bocsánat a zavarásért, várom becses sorait, addig az urammal együtt tiszteletteljesen üdvözöljük:

Nán Károlyné, Diószeghy Piroska

Apósom lepkegyűjteménye millió lei érteken felüli. Kérem szépen Igazgató Urat, hogy az öregemnek ezt elősegíteni, hogy átjöjjön. Tisztelő üdvözléssel:

Nán Károly gyógyszerész

35.

Zahoránszky József Herepei Jánosnak
Nagyvárad, 1941. április 18.

Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

Hosszú hallgatásomnak a bizonytalanság, néma tépelődések és hivatali elfoglaltságom az okozói, de egy pillanatig sem szüntem meg a helyes utat keresni, hogy apósomat a lepkegyűjteménnyel egyetemben át-, illetve hazahozhassam. Sajnos mindezekig semmi egyebet nem voltam képes elérni, mint azt, hogy én fogom kérelmezni a belügyminisztériumban a hazatérési engedély megadását, azzal a kikötéssel, hogy eltartásáról magam gondoskodom szükség esetén. A kérvényhez csatolnom kell a születési bizonyítványát, amit már a sepsiszentgyörgyi református parókiától megkértem, de mai napig az nem érkezett meg. A lepkegyűjtemény okozza szívbeli gondomat, és elfog az elkeseredés, ha arra gondolok, hogy azt nem hozhatná magával. Haminc éves munkája és becslésem szerint nagy érték forog kockán, ami pedig a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonát képezi. Az az ötletem támadt – valószínű, Igazgató Úr is helyesnek találja –, hogy a kérvényemhez csatolni kéne az Igazgató Úr által kiállítandó bizonyítványt, amelyben feltüntetendő: Diószeghy László festőművész megőrzésében (gyarapítás végett) levő lepkegyűjtemény a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonát képezi, és erre a múzeumnak igénye van. Lényegesen megkönnyítené a hazatérési engedély kibocsátását egy ily nyilatkozat, és pillanatnyilag csupán erről van szó, tehát hogy megkaphassa a hazatérési engedélyt. Ami az anyagi

terheket illeti, és a költségek fedezését, egyelőre megtaláljuk a módot, hogy megszerezzük a reálalót, s ha majd annakidején a múzeum jobb anyagi viszonyok közt lesz – amit szívből remélünk és kívánjuk –, dűlőre visszük ezt a kérdést is. Legfeljebb elhozzatjuk egészen Nagyváradig a gyűjteményt, ha a románok kiengedik, s itt őrizzük, amíg jobb közlekedési viszonyok lesznek. Különbön ezt majd személyesen méltóztatnak megtárgyalni apóssal, ha átköltöztök. Minden eshetőségre számítva és a szerencsére is építve, kérem, a bizonylatot két példányban elküldeni szíveskedjék, mert egy másik kérvényt is nyújtok be, a közoktatásügyi minisztériumba, ahol remélem lesz egy kis támogatásban részem, és karöltve a belügyminisztériummal létrehozhatnók a lepkegyűjtemény sikeres áthozatalát. Azon a napon, amidőn értesítenek, hogy a kérvények eljutottak az illetékes fent említett fórumokhoz, távirat útján, esetleg távbeszélő útján (kérem a számot közölni) szíves figyelmébe ajánlom Igazgató Úrnak is, hogy esetleg egyik országgyűlési ismerősével szintén támogatni méltóztatna a kérvények elintézését. Apóssomnak van Pesten egy igen régi jó barátja, aki által a kérvények benyújtását remélem. Minél többen támogatják, annál hatásosabb az eredmény. Azt gondolom, hogy mélyen tisztelt Igazgató Úr volna szíves a támogatást kifejezni, hogy, mint muzeális értéket, a kincstár terhére illetve engedélyezzék a díjtalan szállítást Lökösházától Nagyváradig, vagy esetleg csak megszakítással Nagyváradon (amíg a bútorokat leraknók) egészen Sepsiszentgyörgyig. Ezt a kérést teljesen az Igazgató Úr elbírálása alá vetem. Bátorodom megismételni tehát, hogy rögzítsük a tennivalókat: Méltóztassék címemre két példányban kiállított, a fent említett tartalommal egy bizonylatot küldeni, amit én a kérvényhez csatolok, és amikor a kérvények eljutottak az elintézés kezdetéhez, értesítem Igazgató Urat, hogy a további, a múzeum szempontjából fontos támogatást megadni, illetve elindítani szíveskedjék. Ha esetleg nem volna lehetséges a díjtalan szállítás, az ne okozzon egyelőre gondokat, mert mindenekelőtt a hazatérési engedély a legfontosabb. Még azt kérem, szíveskedjék majd Igazgató Úr előkészíteni, ha szükség mutatkozik, akkor az aradi konzulátusunk adja meg a kellő biztonságot arra vonatkozólag, hogy az Öregnek ne legyenek kellemetlenségei, és a konzulátus vegye védelmébe Öt a gyűjteménnyel együtt, amit a határon átkerül. Végtelenül nagy szívességet és jóakarát, amit velünk szemben az Igazgató Úr tanúsít, lekötözött hálával köszönöm meg Apósom nevében is, és kérem, fogadja Igazgató Úr nagyrabecsülésem és legmélyebb tiszteletem kifejezését. Hazafias tisztelettel:

Zahoránszky József ellenőr

36.

Herepei János Zahoránszky Józsefnek
Sepsiszentgyörgy, 1941. május 5.

Igen tisztelt Ellenőr Úr!

Minden lehető megkíséreltünk Diószeghy festőművész úr hazatérésének előkészítésére. Idáig azonban számbavehető eredményt nem tudunk felmutatni. Ezért talán csakugyan megfelelő volna az a mód, amelyre becses levelében hivatkozni méltóztatik. Készségesen csatlakozunk mi is Ellenőr Úr kéréséhez. Éppen ezért a saját külön kérésünket csatoltam megküldjük. (Kívánsága szerint egy eredeti és egy másolati példányban) Szíveskedjék *változtatlan formában*, saját kéréséhez csatolva, minden mellékletével együtt a Belügyminisztériumba felterjeszteni. Mihelyt azután ez megtörténik, kérjük, hogy minket egy levelezőlapon tudatni szíveskedjék. Ugyanis szeretnénk egy ismerős miniszteri tanácsosnak egy néhány szót írni, hogy a beadott kéréséért pártfogolja. Egyúttal arra kérem, hogy felterjesztésünk 2. számú mellékletének tartalmát szíveskedjék a festőművész úrral tudatni, hogy, ha szükségesnek látja, forduljon beadvánnyal a román nemzetgazdasági

minisztérium exportszabályzó osztályához. Ugyanis ezt már csak ő teheti meg, innen mi semmi lépést sem kezdeményezhetünk. Ami már a 3. számú mellékletet illeti, annak szem előtt tartása nemcsak az olcsóbb fuvardíj, de a vasúti kocsi miatt is fontos. Éppen ezért, ha netalán megtörténhetnék az átköltözés, még idejében méltóztassék minket értesíteni, hogy a vasútigazgatóságnál a szükséges lépéseket megtehessek. Köszönjük szíves jóindulatát a lepkegyűjtemény szállítási költségeire vonatkozólag. Kétségtelen, hogy – mivel helyzetünk még a mai napig sem nyert elintézését⁴¹ – pénzünk semmi, csupán csak adóságunk van, azonban mégis csak igyekezni fogunk a szállítási költségek fedezetéről valamiképpen gondoskodni, ha másképpen nem lehetne, tehát kölcsön vett pénzzel. Még megemlítjük, hogy a Külügyminisztériumtól azt is kértük, hogy az aradi konzulátus támogassa az átköltözést, sajnos, erre azonban semmit sem válaszoltak. Nagyon szeretnők, ha Ellenőr Úr intézkedései eredménnyel járnának, és kedves, derék Laci bátyánkat Magyarországon láthatnók. Maradunk szíves üdvözzellett és nagyrabecsüléssel: Herepei János

Ui. A minisztériumba kérésünk első példányát méltóztassék beadni.

[Csatolt kérvény:]⁴²

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Mély tisztelettel kérjük, hogy a ma még romániai – Borosjenőn – lakó Diószeghy László festőművész, valamint az ő gondviselése és tudományos feldolgozása alatt levő hatalmas lepkegyűjteményünk, továbbá megfelelő nagy szakkönyvtárunk előtt a hazatérés lehetőségét megengedni méltóztassék. Félünk ugyanis, hogy kellően fel nem becsülhető értékű ritka gyűjteményünk odaát nem lévén biztonságban, netalán megsemmisül. Az anyag tudományos teljes feldolgozását pedig egyedül csak maga a gyűjtő tudós tudná befejezni, ezért az ő hazatelepedésére is nagy szükségünk volna, különösen, ha tekintetbe vesszük előrehaladott korát, amely esetleg már nem nagyon sok teljes munkaejét élet biztosíthat a kitűnő művész és jeles tudós számára. Kérésünk előzményeképpen bátorkodjuk csatolni:

1. [melléklet:] 1931. május 11-én Borosjenőn kelt és szabályszerűen leilletekeztetett ajándékozási szerződés a román eredetijének másolatát, valamint b. ugyanannak magyar fordítását. Ez az okirat bizonyítja, hogy Diószeghy László úr nagyszerű gyűjteményét (amely azóta különben még sokkal nagyobbra növekedett) szülőföldre iránti szeretettől vezérelve már tíz évvel ezelőtt Múzeumunknak adományozta.

2. [melléklet:] Háromszék vármegye főispánja folyó évi március 31-én kelt 213/1940. számú átiratának másolatát. Ugyanis a M. Kir. Külügyminisztérium közbenjárván a Román Külügyminisztériumnál, a tulajdonunkat képező lepkegyűjtemény hazarendelése iránt. A csatolt ügyirat tanúsága szerint román részről kifogás nem merült fel.

3. [melléklet:] M. Kir. Kereskedelem- és Közlekedésügyi Miniszter Úr folyó évi február 11-én kelt 15852/VI.-1941. számú leiratát, amely szerint fuvardíjkezdvezményt engedélyez a behozandó lepkegyűjteményre Nagyszalonta határállomástól Sepsiszentgyörgyig.

Az előzetes intézkedések szabályszerű megtétele után most már Kegyelmes Uram engedélye iránt bátorkodunk folyamodni. Nagyméltóságú Miniszter Úrnak alázatos tisztelettel:

Herepei János
igazgató

37.

Herepei János Gyárfás Bálintnak
Sepsiszentgyörgy, 1941. december 31.

Kedves Bálint!

Harmincegy évi hallgatás után megszólalok én is. Bárha resteltem, hogy első szavam is alkalmatlankodás, mégis ne haragudj érte, sőt kérlek szépen, ne terheltessél az alább elmondandó igaz ügy érdekében egy pár jó szót szólani az illetékes ügyosztályon. A Székely Nemzeti Múzeum az egész székelységnek, de különösen annak a megyének, amelyből a Te családod is eredett, féltett büszkesége. Nagy gyűjteménytárai gazdag bizonyosságai e nép és e föld kultúrájának. Múzeumi anyagunk közül azonban egy nagyon gazdag, egész termet megtöltő csoport, a lepkegyűjtemény, sajnos, Romániában maradt. Most szeretnők e nagy értékünket, az egész anyagot megszervező és feldolgozó tudósával, *Diószeghy László* festőművésszel együtt hazahozni. A lepkékre vonatkozólag már minden engedélyünk megvan, most már az öregúr hazatéréséhez szükséges a belügyminisztériumi engedély. Felterjesztésünk, minden igazoló okmánnyal felszerelve, felküldetett a szabályos úton. Téged pedig arra kérlek szépen, kegyeskedjél kérésünket támogatni. Ezzel azután nagy jót tennél mind a Székely Nemzeti Múzeumnak, mind pedig a magyar tudományos világnak. Bocsáss meg alkalmatlankodásomért. Szívességedért előre is hálás köszönetet mond őszinte barátsággal régi vendiák társad: Herepei János
a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója.

1942

38.

Zahoránszky József Herepei Jánosnak
Nagyvárad, 1942. február 23.

Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

Életem legnehezebb kötelességét teljesítem, amelynek megálló ereje ledönt bennem majdnem minden férfias szilárdságot. Teljesen megtörve, lelkiileg és vérző szívvel hozom fájdalmas tudomására, hogy Igazgató Úrnak egyik legjobb barátja, az örök ifjú Laci bátyánk, végtelenül szeretett Após-apám, lelket Istennek ajánlotta, és folyó hó 18-án elköltözött az élők sorából. Számunkra pótolhatatlan és nemzeti szempontból is igen nagy veszteség. A székely nemzetség egyik nagyszerű harcosa kezében hanyatlott le a fáklya, amellyel mindenütt hirdette a roppant erőt, a tudást és a törhetetlen szívós akaratot e nemzetség küzdeni tudásában. Úri társaságával megismertette és példás tekintélyt szerzett a nemes székely férfinak, a székely asszonyt pedig kitűnő gazdasszonyi tudásával és szorgalmával helyezte a világ asszonyai fölé. És nem adatott meg, hogy bennünket elkalauzolhasson hön szeretett hazájába, amire annyira vágyott. Szíves bocsánatát kérem, hogy szerény szavaimmal megkísértem az Ő méltóságát, pedig Igazgató Úr biztosan mélyebben ismerhette meg Öt, és régi barátság fűzte hozzá, de e végtelen fájdalomban lelki megkönnyebülést jelent a nagy veszteség értékelése, mert kérem, én úgy szerettem Apósomat, mintha édesapám lett volna. Későn, 20-án kaptam a rövid táviratot a megrendítő bejelentéséről, de mindmáig nem volt elég erőm Igazgató Urat elszomorítani a saját szenvedésemtől és szegény feleségem vigasztalásától, aki mindenkinél jobban szerette Édesapját. Még azon este azonban kerülő úton intézkedtem, hogy szegény Anyósom a gyűjteményt nagyon gondosan és körültekintően intézze el.

⁴¹ Csak 1941 novemberében helyezik őket a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége felügyelete alá, és ezt követően rendeződik pénzügyi helyzetük. (L. HERPEI J. 2004, 80, 88.)

⁴² Címzés: Nagyméltóságú dr. Keresztes-Fischer Ferenc M. Kir.

Belügyminiszter úrnak Budapesten. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kérése Diószeghy László festőművésznek és az ő tudományos feldolgozása alatt lévő múzeumi lepkegyűjteménynek hazatelepedési lehetősége iránt.

Apósom halálával annak értéke meghatározódott, és erkölcsi kötelességemnek érzem nagy munkájának kellő megbecsülését és mihamarabbi hazajutását. Ha esetleg a szállítását a románok Apu halála miatt megakadályoznák, akkor a gyűjtemény Solymossy Tibor báró örizetébe kerül, aki szegény megboldogultnak nagy tisztelője, jóakarója volt, és szintén természettudós – botanikus –, addig, amíg megfelelő alkalom kínálkozik a hazaszállításra. Lehetséges, hogy azok a területek is hamarosan hazatérnek!! Messzemenően bízom azonban a „Kelet” szállítócég keresni vágyásában, és elkövetnek mindent a gyűjtemény áthozatala tekintetében. Anyósomnak a hazatérési engedélye érvényben van, és ezt nagyon kihasználhatná a szállító a saját hasznára, csak a gyűjtemény kerüljön át. Egyéb bútorok ezek szerint nem kerülnek számításba, mert nincs értelme a nagy költözködésnek. Rettenetesen nagyok a gondjaim és tépelődésem, a felbecsülhetetlen műértékről, ami most veszendőbe megy egy 69 éves öregasszony egyedüllete miatt. Minden apró tárgy, amit Apósom használt, az számunkra nagy értékű emlék. A lepkegyűjtemény miatt kérem Igazgató Urat, szíveskedjék nyugodtan lenni, mert környezetében mindenki tudta – a szekrényeken pedig pecséttel ellátott névjegy van –, hogy a gyűjtemény a Székely Nemzeti Múzeum tulajdona. A könyvtár, valamint a fel nem dolgozott anyag az mindig gondosan őrizetben lesz, ha nem tudnák áthozni. Úgy emlékszem, hogy még van kézírata is, ami még nem került kinyomtatásra, mindezekből egy-két héten belül már világosságot nyerünk, amint Anyósom átjön. Könnyes szemekkel zárom soraimat, és kérem Igazgató Urat, méltóztassék továbbra is megtartani szíves jóindulatában. A gyűjtemény szerencsés sorsa reményében maradok Igazgató Úrnak mélyen tisztelő híve:

Zahoránszky József

39.

Herepei János Zahoránszky Józsefnek
Sepsiszentgyörgy, 1942. március 1.

Mélyen tisztelt Ellenőr Úr!

Őszinte szomorúsággal olvastam a levelét, amelyben szegény, kedves Laci bátyánk elhunytáról tudósít. Nagyon fáj az eltávozása, pedig életében soha sem volt alkalmam vele találkozni. Csupán levelezésünk útján ismertem meg melegszívű, egyenes, becsületes egyéniségét, szakdolgozataiból tudós mivoltát, és egyszerű adományából tántoríthatatlan fajszeretétét. Már előre örültem tervezett átköltözésének, hiszen egy időben arról volt szó, hogy szülővárosában fog letelepedni. Azután terve változott, mindegy – gondoltam –, csak egyszer ideát legyen, nem fogja megállani tudni, s én sem nyugszom addig, amíg hozzánk is el nem jön. Elképzelem, szegény, úgy betegen is mennyire készült a jövetelre. Éppen ezért mennyire szomorú, hogy halottaiban is ott kell maradnia, legalábbis addig, amíg határaink ismét tovább nem terjednek. Végtelenül fáj, hogy kedves Apósának 1940 szeptemberében írott sorait az akkori zavaros viszonyok miatt annyira későre hozta a posta, hogy akkor már istenkísértés lett volna a lepkegyűjtemény elhozataláról még csak gondolkodnom is; pedig – ha abban az időben lehetséges lett volna – hiszem, hogy lelkileg is sokkal nyugodtabban élte volna le hátralévő napjait. Bizony, mintha előre érezte volna a bekövetkező változásokat, mintha előre készült volna a Reá névre is súlyos elszakíttóságra. Két évvel ezelőtt írott levelében már hagyakozott gyűjteményének kezelésére vonatkozólag, arra az esetre, ha „az ördög nem alszik, s az ember váratlanul is itt hagyhatja ezt az árnyékvilágot”. Neki magának is megígértem, de különben is meg akarom tartani mindazt, amit előmbbe írt. Szíve egész szeretetével és áldott emlékének végtelen tiszteletével fogok azon munkálkodni, hogy neve méltóképpen s örökre megmaradjon, olyan mértékben, ahogyan derék egyénisége megérdemli. Ennek pedig leglényegesebb követelménye, hogy kiváló gyűjteménye épen, sértetlenül, szeretettel s őt megközelítő hozzáértéssel kezeltessék

tovább is. Ezért s az Ő emlékéért remegek úgy, hogy gyűjteménye teljesen sértetlenül érkezzék meg hozzánk. Milyen más lett volna, ha a megérkezés után, az ő személyes utasítása mellett rendezhetjük volna el a leérkezendő nagyszerű anyagot! Dehát másképpen rendeltetett el, s így is hálás vagyok a sorsnak, hogy bár írásban bírhatjuk útmutatásait. Napok óta készülök, hogy áldott emlékeről napilapban is megemlékezzem. Becses levele vételekor mindjárt meg is írtam soraimat, de a közléstől egyelőre visszatartott az a körülmény, hogy törhetetlen fajszeretetről is meg kellett emlékezni. Addig pedig, amíg a szeretett hitves még a határokon túl van, nem célszerű megnehezítenem ottani helyzetét, felkeltem a románok rosszindulatát, minthogy tudjuk, hogy az ottani hatóságok mindent, ami ideát történik, éber szemmel figyelik. Jól tudom, milyen nagy lehet a hozzátartozók fájdalma, pedig a sok szenvedés után Reá nézve mégis csak megváltás lehetett a halál. Bánatukon a vigasztaló szavak mit sem enyhíthetnek, mégis kérem, higgye el, hogy nagy fájdalmukban őszinte, igaz szívvel osztozunk. Találjanak megnyugvást abban a tudatban, hogy jóságos, derék kiváló Laci bátyánk nem élt hiába! Kérem mind a mélyen tisztelt Nagyságos Asszonyt, mint pedig kedves Ellenőr Urat, fogadják őszinte részvételemet. Őszinte szíves barátsággal:

Herepei János

40.

Herepei János özv. Diószeghy Lászlónénak
Sepsiszentgyörgy, 1942. március 1.

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony!

A Székely Nemzeti Múzeum Igazgatósága nevében kérjük, fogadja pótolhatatlan nagy veszteségében igaz szívből jövő részvétünket. Drága emlékü férje, mint ember, mint művész, mint tudós és mint törhetetlen hűségű hazafi, méltó emléket hagyott Maga után, s mi, mint a Megboldogultnak lélekben és tudományban hű barátai, arra fogunk törekedni, hogy áldott neve fennmaradjon. Végtelen tiszteletet érdemlő fajszeretétét példaképül hagyta mireánk, s tudományos szempontból felbecsülhetetlen értékű gyűjteményeivel együttesen ez a legnagyobb örökségünk. Adjon az Uristen vigasztalást, erőt és megnyugvást. Kezét csókolja mély tisztelettel:

Herepei János
múzeumigazgató

41.

Herepei János Nán Károlynénak
Sepsiszentgyörgy, 1942. március 3.

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony!

Szomorú szívvel értesültem drága jó Édesapja elhunytáról. Mindnyájuk nagy fájdalmában őszinte szívvel osztozom. Az eltelt másfél év alatt egyre készültem arra az időre, amikor szegény Laci bátyánk vágya teljesülvén, átlépheti a tőle elválasztó szörnyűséges nagy határt. Sajnos, hogy nem így történt, s nem válhatott valóra az az óhajomásom, hogy élő szóval is kifejezzem előtte mélyes tiszteletemet és szeretetemet. Nemes egyénisége, törhetetlen fajszeretete mindég példakép lesz előttünk. Nagy bánatában fogadja őszinte részvételemet. Kezét csókolja:

Herepei János
múzeumigazgató.

42.

Herepei János Koréh Ferencnek
Sepsiszentgyörgy, 1942. március 17.

Kedves Szerkesztő Úr!

Küldök egy néhány sornyi megemlékezést néhai Diószeghy Lászlóról. Szépen kérem, hogy a *Székely Népb*ben közölni

szíveskedjék, mégpedig a lap méltó helyén. Ha teheti, mielőbb megjelentetni ne terheltesék. Szépen kérem, hogy abból a lapszámból, amelyben e megemlékezés meg fog jelenni,⁴³ 5-6 példányt nekünk küldeni ne terheltesék, hogy a hozzátartozóknak s a pesti és más egyetemi állattani intézeteknek megküldhessem. Szíves barátsággal köszönti:

Herepei

Diószeghy László

Szomorú hírt hozott a posta. Nem is gyászjelentés formában, hanem csak úgy kerülő úton jött a tudósítás, hogy odaát, a határokon túl, február 18-án örökre megpihent az évek tiszteletre méltó száma mellett is mindég ifjúnak maradt, aranyos kedélyű Diószeghy László. A szeretetteljes, jóságos embert nagyon meggyötörte a szenvedés. Nehéz betegség keserves hónapjai láncolták ágyhoz, és ő mégis erős hittel hitte, sóvárgó vágyódással vágyta, hogy párnái közül felkelve, mihamarabb átjöhessen szeretteihez. Iratai már mind rendben voltak, s a szállítóvállalat csak a rendelkezést várta a bútorok becsomagolására, amiközben megérkezett a már előre sejtett, de mégis váratlanul jött legeslegfelsőbb rendelkezés. Így azután Laci bátyánknak most már nem kell sem útlevel, sem határátlépési engedély: átjöhett anélkül is. Lélekben már itt van szülővárosában s mindazok szívében, akik szerették mint embert, értékelték mint művészt, és elismerték mint tudóst. Milyen csodálatos adomány is: székelynek lenni! Ha az élet forgataga szét is dobálja e föld fiait, a gyökérszállakat semmi sem tudja kiszakítani. Diószeghy László is mindég idetartozónak érezte magát, s a távoli kisváros megbecsülő szeretetéből is egyre csak hazagondolt, az őt – bizony – már alig-alig ismerő Sepsiszentgyörgyre. Kenyérkereseti pályája a festőművészet volt. Elképzelhető, hogy mennyire rögzös és nehéz számára az élet, különösen, ha arra gondolunk, hogy munkáinak létrehozásában mindég a legtisztább művészet vágya vezérelte. Olajjal és vízfestékkel festett alkotásait, miként egész egyéniségét, a természet meleg szívvel meglátott békés összhangja hatotta át. De a művészszereteténél is talán még nagyobb szenvedélye volt a maga választotta szaktudomány búvárlása. A magyar lepkészet benne nagyon kiváló és rendszeres tudású szakemberét vesztette el. Különösen a Retyezát-hegységet kutatta át a lehető legalaposabban, s az ott gyűjtött roppant mennyiségű újabb és újabb lepkefajtaival, valamint a róluk írott számos tanulmánnyal tette nevét szaktudományában örök életűvé. Csodálatos, hogy még tudományos munkálkodásában is önzetlen fajszeretete vezérelte. Első nagy gyűjteményét, amely magában is sok ezer darabból állott, negyedszázaddal ezelőtt a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Ettől kezdve azután egy újabb gyűjtemény megteremtéséhez és az éjt-napot felhasználó szorgalommal összehordott anyag rendszerezéséhez és feldolgozásához fogott. Az ilyen formán gombostűre szúrt pillangók tízezreit, a nem egykönnyen összeszámolható mennyiségű ritka fajokkal és változatokkal együtt, valamint bőséges mennyiségű segédeszközöket s igen nagy értékű szakkönyvtárát – szülőföldje iránti nagy-nagy szeretete jeleképpen – még 1931-ben a Székely Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Erről a nagyszerű ajándékról pedig szerénységében is méltó büszkeséggel mondhatta el, hogy bár *láttam gyűjteményeket, amelyek egy emberöltő alatt születtek, mind-mind eltorpülnek a Székely Nemzeti Múzeumnak adott tudományos értékek mellett*. Diószeghy László, a szegény ember, aki a maga és családja mindennapiját csak a legnagyobb nélkülözések árán tudta előteremteni, tudományos értékben fejedelmi adományt juttatott annak az intézménynek, amelyre, mint székely, büszke volt, s amelyet,

mint tudós, a maga szakjában is nagyvá és magas színvonalúvá óhajtott emelni. Az a fajszeretet, amely az ernyedetlen szorgalom útján a semmiből is nagyot tudott alkotni, legyen intő példa minden székely számára! Eltávozott testvérünk pedig megérdemli, hogy mint művésznek, mint tudósnek s mint szülőföldje hálás gyermekének nevét mindnyájan örökre szívünkbe zárjuk. A csendesen élő és dolgozó s ugyanolyan csendesen eltávozó Diószeghy Lászlók nem kisebb emberei a székely fajtának, mint azok, akik már életükben is elől járhattak. Éppen ezért szomorú, hogy hálánkat csupán halála után fejezhetjük ki kellőképpen. Csak most, hogy itt hagyott, mondhatjuk el a Székely Nemzeti Múzeumon keresztül minden székely testvér őszinte köszönetét.

Herepei János

1943

43.

Herepei János Pasteiner Iván
MKOFF⁴⁴-főfelügyelőnek
Budapest, 1943. július 10.

Méltóságos Főfelügyelő Úr!

Hivatkozással folyó hónap 7-én kelt 5/1943. számú rendeletére, a Diószeghy László-féle lepkegyűjteménynek Borosjenőről való áthozatala érdekében az alábbi véleményes jelentést batorodjunk megtenni.

I. Kétségtelen valóság, hogy e lepkegyűjteménynek szinte megmérhetetlen fontosságú tudományos értéket kell képviselnie. Magunk nem láttuk e gyűjteményt, és így határozott számadatokkal szolgálni nem tudunk. Ennélfogva értékelésének alapjául csupán néhai Diószeghy László 1939. december 18-án kelt levelét tudhatjuk számításba venni. De tudjuk azt is, hogy néhai jótévőnk kiváló lepkész tudós volt, aki nagy hozzáértéssel és rendszerességgel gyűjtötte és feldolgozta Erdély és különösen a Retyezát vidékének lepkévilágát. Maga is sok új fajt és változatot fedezett fel, ezért neve a szaktudósok világában külföldön is ismeretes. Egyúttal mellékeljük Diószeghy előbb hivatkozott levelének másolatát. Alulírott, mint nem szakember, Diószeghy ama megjegyzéséből, hogy „a lepkéket soha nem számoltam meg, örült munka lenne, erre soha se volt időm”, – azt gondoltam, és eleddig mindég azt jelentettem, hogy e gyűjteménynek körülbelül 10–20 ezer lepkét kell tartalmaznia. Most azonban Kovács László helybéli evangélikus paptól, aki borosjenői származású, úgy értesültem, hogy gyűjteményünk még ennél is gazdagabb. Ugyanis néhány évvel ezelőtti kérdezősködésére azt mondta neki ma már néhai Diószeghy László, hogy körülbelül 80 ezer darabból áll a gyűjtemény, amit a Székely Nemzeti Múzeumnak ajándékozott. Már ebből is látszik, hogy olyan nagy tudományos értéket képviselhet, amelyet semmiképpen sem volna szabad veszni hagynunk. Alig is hisszük, hogy országunkban még egy másik, ennire rendszeresen összegyűjtött lepkegyűjtemény volna!

II. Ami pedig kérésünknek azt az oldalát illeti, hogy vajon joga volna-e a román kormánynak ezt a gyűjteményt visszatartania, avagy érette ellenértéket követelnie, mi határozott nemmel felelünk. Ugyanis a gyűjtemény minden segédeszközével, könyvtárával együtt a román állam által elismert tulajdonunkat képezi, amely nemcsak abban jut kifejezésre, hogy a szekrények „a Székely Nemzeti Múzeum tulajdona” szövegű felirattal vannak ellátva, hanem ezenkívül levéltárunkban van az az 1931. május 11-én Borosjenőn (Ineu) kelt eredeti ajándékozási szerződés, amelyet a borosjenői román adóhivatal 1931.

⁴³ *Székely Nép*, 1942. március 20.

⁴⁴ Ráírva: 1 db melléklet. Címzés: Nagyméltóságú Ghitzzy Jenő M. Kir. Külügyminiszter Úrnak, Budapest.

május 12-én 2012. évi összegű illetékekkel rótt meg. Tehát ezzel is elismerte a mi kétségtelen tulajdonjogunkat! Márpedig ha a Székely Nemzeti Múzeum az elismert tulajdonos, akkor a visszatartásra nem lehet joga. Igaz, hogy a gyűjtemény 1931-től 1939-ig még tovább gyarapodott, azonban ez már a mi tulajdonunkat képező alapanyagának további növekedése.

III. Az a körülmény pedig, hogy a kiváló természettudós báró Solymossy Tibor, aki a gyűjteménynek borosjenői házában jóindulatúlag helyet biztosított, már maga is tanácsosnak tartja a gyűjteménynek mielőbbi áthozatalát, bizonyítja, hogy ez a szép anyag jelenlegi helyén se biztonságban, se gondozás alatt nincsen. Kétségtelen, hogy ez a nagy érték Diószeghy hosszas betegségének kezdete, majd halála óta eltelt időtől fogva semmiféle gondozásban nem részesült, minthogy egy olyan ház lezárt szobájában van elhelyezve, amely ház minden más férőhelyiségét román katonaság tartja lefoglalva. Még szerencsének mondhatjuk, ha a gyűjteményt mai napig nem bántották. De félős az is, hogy a fűtetlen szoba téli nagy hidege, valamint a nyári nap tűző sugarai mihamarább megkezdik romboló munkájukat. Ehhez járulhat az a körülmény is, hogy a dobozokból a konzerváló szerek elpárologtával a múzeumogarak, szuvas stb. megkezdve munkájukat, egy tudós ember örök életre szánt, felmérhetetlen értékű alkotása néhány hét leforgása alatt helyrehozhatatlanul megsemmisülhet! Diószeghy László, aki szülőföldjének mérhetetlen szeretetében – szegény ember létére is – roppant nagy tudományos és pénzügyi értéket jelentő fejedelmi hagyományával növelte múzeumunk gazdagságát, mindentől eltekintve, már csak az önzetlen magyar öntudat nemes példaadásának értékelése és példamutatása érdekében is megkívánhatja, hogy ne hagyjuk elveszni drága kincsnek számító gyűjteményét. Mély tisztelettel kérjük Méltóságodat, hogy tiszteletteljes kérésünket bölcs belátása szerint jóindulatába fogadni kegyeskedjék. S ha szabad arra is kérnünk, hogy kérésünket hathatós támogatásával segíteni méltóztassék, ennek megtörténte nagy hála kötelezné méltóságos Főfelügyelő Úr alázatos szolgáját:

Herepei János
múzeumigazgató

44.

ö.zv. Diószeghy Lászlóné Herepei Jánosnak
Nagyvárad, 1943. augusztus 25.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

A múlt héten itt járt Borosjenőből a lányom egy barátjáné, persze hogy azonnal megkérdeztem, mi van a gyűjteménnyel? Hát annak látszólag semmi baja sincs, mert a szoba még most is a báró Solymossy pecsétjével van lezárva. Hogy azonban belül hogy fest, arról senki sem tud. Mivel pedig szegény uram nem tudott már minden dobozt ellátni kámforos és naftalinos zacskóval, jó lenne már áthozatni, talán most lehetne. Milyen jó, hogy legalább az ablakokat teljesen elsötétítettem. Nagy kár volna, ha a moly enné meg a csodaszép gyűjteményt. Az én bútorom is ott van, egy magyaros ebédlő és a tálasok, és 3 láda tányér és bokály. Egyik láda gyönyörű tulipános, az uram festette. Ezeknek bajuk nem lesz, ha csak el nem lopják. Egyben küldök 3 db kis nagyítóüveget, melyek, mint Igazgató úr egyik leveléből, vagyis inkább azon dolgok felsorolásából, melyek az egyik okiratban voltak, megtudtam, hogy ezek is a Múzeum tulajdonai, tehát elküldöm, talán tudják a lepkészetnél használni. Még volt egy, egy köralakú, de védő nélkül és csupa karcolás, mert évek hosszú során sokszor leejtette. Ezt pedig, mikor mondtam a Tibor báró édesanyjának, hogy válasszon valamit az uram holmijaiból emlékül, azt hiszem szerénységéből választotta azt. Most már sajnálom, ha tudtam volna, hogy nem enyém, nem adtam volna. Megjegyzem, hogy én soha sem láttam a katalógust, amelyben fel voltak sorolva a Múzeumnak adott dolgok. Utolsó időben mindent, de mindent elfelejtett, és több olló és könyv,

miket kölcsönkértek, odaveszett. Az utolsó éjjel pedig, amelyet már nem töltöttem a lakásban, valaki álkulccsal behatolt, és még a függőnyt az ablakról is elvitték, esőernyőt, festékeket, vásznakat stb. Igazán nagyon sok károm volt, persze a lepkék és könyvek nem kellettek a tolvajoknak. Úgy volt az idén, hogy a gyermekeim (Zahoránszkyék) Szentgyörgyön töltik a szabadságukat, alig várták, hogy mehessenek, de a kisunokám betegsége közbejött, s mire meggyógyult, elmúlt, illetve letelt a szabadság. Van ott egy Ertényi Piroska nevű hazai barátjáné a lányomnak, az hívta meg őket. Ő az Ibusz pavilonban van az állomáson, és Nagy Ede unokahúga, ki nyugalmazott vasúti főfelügyelő, és annakidején ő vette át a gyűjteményt. Még egy ládára való turfa is van a szobában és sok feszítődeszka, különféle nagyságban. Azt hiszem, ezekről Lönhardt Miklós ékszerész pontos leírást csinált, és a könyvekről is. Volt még egy gombostűs doboz, amit báró Solymossy irodájában hagytam, és pár könyvet, amelyen nem volt, hogy „a Székely Múzeum tulajdona”, emlékül báró Liphay Béla úrnak, hogy adják át neki. Mivel Tibor báróval már nem találkoztam, csak az embeereknek hagytam meg, hogy adják át. Ez a Liphay báró lepkész és festő, igazi finom úr, és az uram nagyon szerette, valamint mi is, majdnem úgy, mint a Tibor báró. Neki hagytam még az uram festőállványát is. Sok szerencsét kívánok az áthozatalhoz. Lehet, hogy egyszer én is elkerülök Szentgyörgyre, de a gyermekeim bizonyosan, s akkor megnézzük a Múzeumot, amelyről szegény uram annyi szépet mesélt. Szíves üdvözléssel:

ö.zv. Diószeghy Lászlóné

45.

Herepei János ö.zv. Diószeghy Lászlónénak
Sepsiszentgyörgy, 1943. augusztus 30.

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony!

A küldött három darab nagyítócskát köszönettel megkaptuk. Legalább ennyit már magunkénak mondhatunk drága emlékü Diószeghy Laci bátyánk hagyatékából, mert – sajnos – a többi, Isten tudja mikor és milyen állapotban fog a múzeum gyűjteményei közé besoroztatni. Csaknem három esztendő óta a tárgyakat folytatott levelezésünk darabszáma a százat megközelíti, és mégis minden jögyekezettünk mellett sem tudunk semmi eredményt sem elérni. A szállítóvállalat egykori értesítése szerint eddig 1942. február második felében nyílt volna alkalom a határon való áthozatalra, amikor már minden jól elő volt készítve; ekkor azonban szegény Bátyánk halála megakadályozta a behozatalt; a másik lehetőség akkor kínálkozott, amikor mélyen tisztelt nagyságos Asszony átjött a határon, mert ezután Romániában már nagyon rövidesen letiltottak mindennemű kiszállítást. Azóta állandóan kísérletezem a magyar külügyminisztérium útján, de hiába minden jószándékunk, pedig tudomásunk van róla, hogy báró Solymossy is kérte a gyűjtemény elszállítását, mivel a gondozatlanság miatt könnyen helyrehozhatatlan károsodás érheti a lepkéket. Sokat aggodom és sokat búsulok e szép gyűjteményért, mert félek, hogy egyszer csak azt a híradást kapjuk, hogy teljesen megsemmisült. Ez által – sajnos – elpusztulna az a nagyszerű anyag, ami nagy tudású, derék Diószeghy László örök emlékének fennmaradását biztosította volna. És ez a legszomorúbb, mert kiváló ember volt, de kiválósága csak gyűjteménye révén válhatnék közismertté. Nagyon alkotott azzal, hogy ezt a rengeteg anyagot akkora türelemmel és hozzáértéssel összegyűjtötte és feldolgozta, s ha már most mindez megsemmisülne, nincsen mivel bebizonyítanunk az Ő nagy értékét, kiváló tudósvoltát. Még egyszer megköszönöm, hogy a három nagyítócskát elküldeni szíveskedett. Együttal kérem, hogyha a gyűjteményről valami újabb hírt méltóztatnék hallani, szíveskedjék közölni velünk. Kezét csókolja őszinte tisztelettel:

Herepei János
múzeumigazgató

46.

Herepei János Pasteiner Iván
MKOFF-főfelügyelőnek
Sepsiszentgyörgy, 1943. augusztus 30.

Méltóságos Főfelügyelő Úr!

Mély tisztelettel kérjük, hogy a Diószeghy-féle lepkegyűjtemény áthozatala érdekében írt kérelmünket bölcs intézkedés végett a nagyméltóságú miniszter úrhoz felterjeszteni kegyeskedjék. Kérésünk megisméltése mellett vagyunk mély tisztelettel:

Herepei János
múzeumigazgató

Nagyméltóságú Külügyminiszter Úr!⁴⁵
Kegyelmes Uram!

Kapcsolatosan folyó évi 38.803./3.b.-1943. számú rendeletével, mély tisztelettel kérjük, kegyeskedjék valamiképpen módját ejteni annak, hogy a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonát képező Diószeghy László-féle lepkegyűjtemény Erdély megszállott területéről, Borosjenőről áthozassék. Kérésünket azzal indokoljuk, hogy legújabb értesítéseink szerint a helyiség, amelyben e gyűjtemény elhelyeztetett, kívülről nézve látszólag sértetlen, azonban közel két esztendő gondozatlanság miatt Isten tudja, hogy e világviszonylatban is kiváló gyűjtemény rövidesen nem leli-e teljes halálát! Ugyanis özvegy Diószeghy Lászlóné tudósítása szerint urát idő előtt bekövetkezett nagy betegsége és halála megakadályozta abban, hogy az egész gyűjteményt átszállításra teljesen előkészítse. Ennélfogva a rengeteg doboz kisebb részét

már nem tudta ellátni fertőtlenítő szerekkel, amiért is az ilyenfajta gyűjtemények ellenségei könnyen helyrehozhatatlan károkat okozhatnak a bennök elhelyezett lepkékben. Kérésünk nagy fontosságára való tekintettel kérjük, hogy a kiváló gyűjtemény megmentése érdekében bölcs belátása szerinti intézkedéseit megtenni kegyeskedjék. Maradunk nagyméltóságú Miniszter Úrnak alázatos tisztelettel:

Herepei János
múzeumigazgató

47.

Herepei János a „Kelet” Nemzetközi Szállítási Irodának
Sepsiszentgyörgy, 1943. szeptember 13.

Hivatkozással folyó hónap 2-án kelt becses soraikra, tisztelettel értesítjük, hogy csak abban az esetben adhatnánk megbízást, amennyiben vállalni szíveskednének, hogy az átszállítás alkalmával a gyűjtemény sértetlenül jutna át a határon. Nagyon fontos, hogy a románok a határon vissza ne tartsák, a gyűjteményt ne bántsák, a lepkés dobozokat fel ne bontsák. A gyűjtemény jelenleg báró Solymossy Tibor borosjenői házában van. Ennek kiadása felől is ő rendelkezik. Állandó lakása valamelyik közeli faluban van. Bővebb felvilágosítást özv. Diószeghy Lászlóné adhatna, aki vejénél, Zahoránszky József dohányjövédéki ellenőrnél lakik Nagyváradon (Szigligeti utca 16. sz.). Neki is ott maradt sok holmija. Azt hiszem, hogy ő is szeretné azokat áthozatni. Teljes tisztelettel:

Herepei János
múzeumigazgató

Kocs Irén – Székely Nemzeti Múzeum, Kós Károly u. 10, Sepsiszentgyörgy, RO-520055; muzsnai@freemail.hu

Irodalom

BALOGH E.

1955 Diószeghy László festőművész és természetkutató, *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve*, Marosvásárhely, 90–96.

BOÉR H.

2002 A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsi jegyzőkönyvei, 1937–1940, *Acta (Siculica) 2000/2 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 2)*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 215–239.

2004 A Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei, 1945–1955, *Acta (Siculica) 2003/3 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 3)*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 161–295.

CĂPUȘE, I. – KOVÁCS, AI.

1987 *Catalogul colecției de lepidoptere „László Diószeghy” de la Muzeul Județean Covasna, Sfîntu Gheorghe*, Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București.

HEREPEI J.

2004 A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944, *Acta (Siculica) 2003/3 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 3)*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 37–132.

KOCS I.

2002 Zoológus munkatársak levelezése a Székely Nemzeti Múzeummal, 1928–1932, *Acta (Siculica) 2000/2 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 2)*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 87–125.

SZÉKELY Z.

1955 Diószeghy László, *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve*, Marosvásárhely, 87–89.

WOLF T.

2002 A székelyföldi kutatóutak (1928–1940), *Acta (Siculica) 2000/2 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára, 2)*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 39–85.

László Diószeghy și Muzeul Național Secuiesc, 1934–1943

(Rezumat)

Lepidopterologul László Diószeghy (1877–1942) a fost colaborator extern al Muzeului Național Secuiesc timp de un deceniu. Prin donația sa din 1931, cea mai importantă colecție de fluturi realizată de cunoscutul specialist a intrat în posesia muzeului din Sf. Gheorghe, însă a rămas la Ineu, pentru a fi prelucrat și îmbogățit în continuare de donator. Din scrisorile referitoare publicate acum din perioada 1934–1943 reiese că Diószeghy s-a implicat pe larg inclusiv în activitatea de organizare a muzeului. Pe de altă parte, odată cu al doilea partaj de la Viena Sf. Gheorghe revine la Ungaria, timp ce Ineu rămâne în România, și se fac încercări repetate de a aduce colecția în instituția proprietară. După moartea lepidopterologului, în lipsă de îngrijirea necesară colecția este expusă unui risc major de a se distruge, însă va ajunge la Sf. Gheorghe abia după sfârșitul războiului.

László Diószeghy and Székely National Museum, 1934–1943

(Abstract)

Lepidopterologist László Diószeghy (1877–1942) had been an external collaborator of Székely National Museum for a decade. By his donation dating from 1931, the most important collection of butterflies realized by the well-known specialist has entered in the museum's possession, but remained at Borosjenő (Ineu), for being processed and enriched continuously by the donator. From the now published letters originating the 1934–1943 period it comes into light that Diószeghy has largely involved inclusively in museum organizing activity. On the other hand, with the second Vienna Award Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe) returned to Hungary, while Borosjenő stayed in Romania; and there had been several trials to bring the collection in the owner institution. After the passing of the lepidopterologist, due to the lack of the necessary caretaking the collection had been exposed to a major risk of destruction, but had finally come to Sepsiszentgyörgy only after the end of the war.